

Алла Дмитренко

УКРАЇНСЬКА ЕТНОЛОГІЯ

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної
діяльності

Алла Дмитренко

УКРАЇНСЬКА ЕТНОЛОГІЯ

Матеріали для самостійної роботи
здобувачів вищої освіти
спеціальності В 9 Історія та археологія

Луцьк – 2025

УДК 39(477)(072)
Д 53

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
протокол № від 2025 р.*

РЕЦЕНЗЕНТ :

Панишко С. Д., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та археології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Дмитренко А. А. Українська етнологія : матеріали для самостійної роботи. Луцьк, 2025. 80 с.

У методичному виданні вміщено матеріали для самостійної роботи здобувачів вищої освіти спеціальності В 9 «Історія та археологія» з ОК «Українська етнологія». Подані теми семінарських занять і питання для обговорення. До кожної теми сформовані чіткі завдання для самостійної роботи при опрацюванні лекційних матеріалів. До кожного заняття й усіх блоків самостійної роботи сформовані списки рекомендованої літератури та подані активні покликання на відеолекції викладача. Методичне видання містить перелік основної літератури (підручники, навчальні посібники, словники та ін.), що допоможуть у засвоєнні основних тем ОК.

© Дмитренко А. А., 2025
© Волинський національний
Університет імені Лесі Українки, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
СТРУКТУРА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА.....	7
ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА З ОК «УКРАЇНСЬКА ЕТНОЛОГІЯ».....	8

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

1. УКРАЇНСЬКА ЕТНІЧНА ТЕРИТОРІЯ.....	11
Семінарське заняття 1. Історико-етнографічне районування України.....	11
Завдання для самостійної роботи до теми.....	13
2. КОНЦЕПЦІЇ ЕТНОГЕНЕЗУ, ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ Й РОЗМІЩЕННЯ УКРАЇНЦІВ.....	16
Семінарське заняття 2. Концепції україногенезу.....	16
Завдання для самостійної роботи до теми.....	18
3. ЕТНІЧНА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	23
Семінарське заняття 3. Етнічна структура населення України: формування, розселення, сучасний стан.....	23
Завдання для самостійної роботи до теми.....	23

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

4. СТРУКТУРА ТРАДИЦІЙНОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНЦІВ.....	28
Основні заняття українців: завдання для самостійної роботи.....	28
Допоміжні заняття українців: завдання для самостійної роботи.....	32
Семінарське заняття 4–5. Промисли і ремесла українців.....	36

5. МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ.	41
Семінарське заняття 6–7. Повсякденне і обрядово-ритуальне харчування українців.	40
Традиційні поселення та житла в Україні: завдання для самостійної роботи.	43
Традиційне одяг: завдання для самостійної роботи.	47
Шляхи сполучення, транспорт і способи перенесення вантажів: завдання для самостійної роботи.	51
6. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ І СІМЕЙНИЙ ПОБУТ ТА ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ.	55
Соціонормативний (громадський) побут: завдання для самостійної роботи.	55
Шлюб і сім'я в Україні: завдання для самостійної роботи.	58
Семінарське заняття 8. Міфологічна світоглядна система українців..	61
Семінарське заняття 9. Народні знання українців.	64
Календарні обряди українців: завдання для самостійної роботи.	66
Обряди в українській родині: завдання для самостійної роботи.	72
ДОДАТОК: НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ВОЛИНІ.	77

ВСТУП

Методичні рекомендації для самостійної роботи здобувачів вищої освіти спеціальності В 9 Історія та археологія розроблені відповідно до освітньо-професійної програми підготовки таких фахівців.

Видання містить плани семінарських з ОК «Українська етнологія». До кожної теми підготовлено перелік основних понять, ознайомлення з якими допоможе кращому засвоєнню матеріалу кожної теми.

Сформовані чіткі конкретні завдання для самостійної роботи при опрацюванні лекційного матеріалу. Пропоновані здобувачам питання акцентують увагу на основних проблемах тієї чи іншої теми.

Методичне видання містить перелік основної літератури (підручники, навчальні посібники, словники та ін.), а також комплексні багатотомні етнографічні дослідження, які містять основні матеріали для засвоєння тем освітнього компоненту.

До кожного семінарського заняття й усіх блоків самостійної роботи подані списки додаткової рекомендованої літератури, які містять у т. ч. й наукові публікації останніх років. В окремих випадках, з метою з'ясування сучасного стану тієї чи іншої проблеми, запропоновані матеріали з певних сайтів.

Окрім основної і додаткової літератури методичне видання містить активні покликання на відеолекції викладача і на телелекції, прочитані в рамках циклу «Знай більше» (спільний проєкт ВНУ імені Лесі Українки і «Аверсу»).

Методичне видання враховує особливості підготовки фахівців спеціальності В 9 Історія та археологія і пропонує проведення паралелей між давніми культурними здобутками насельників Волині й сформованими етнокультурними особливостями.

СТРУКТУРА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Назви змістових модулів і тем	Усь ого	Лекц ії	Прак т/ Семін	Сам. Роб.	Ко нс.	Форма контролю / бали
Змістовий модуль 1. <u>Українська етнічна територія, населення</u>						
Тема 1. Українська етнічна територія	9	2	2	4	1	ДС, УО, Т, РМГ /10
Тема 2. Концепції етногенезу, динаміка чисельності й розміщення українців	11	4	2	4	1	ДС, УО, Т, РМГ /10
Тема 3. Етнічна структура населення України	7	2	2	2	1	ДС, УО, Т, РМГ /10
Разом за змістовим модулем 1	27	8	6	10	3	30 балів
Змістовий модуль 2. <u>Етнокультурна спадщина українців</u>						
Тема 4. Структура традиційної господарської діяльності	19	6	4	8	1	ДС, УО, Т, РМГ, ІНДЗ /20
Тема 5. Матеріальна культура	23	8	4	10	1	ДС, УО, Т, РМГ, ІНДЗ /20
Тема 6. Соціокультурний і сімейний побут та духовна культура	31	12	4	14	1	ДС, УО, Т, РМГ, ІНДЗ /20
Разом за змістовим модулем 2	63	34	12	32	3	60 балів
ІНДЗ						10 балів
Всього годин / Балів	90	34	18	32	6	100

Форма контролю*: Б бесіда, ДС дискусія, ДБ дебати, Т тести, УО усне опитування, ТР тренінг, РЗ/К розв'язування задач/кейсів, ІНДЗ/ІРС індивідуальне завдання/індивідуальна робота здобувача вищої освіти, РМГ робота в малих групах, КР контрольна робота, Р реферат, а також аналітична записка, аналітичне есе, аналіз твору.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

З ОК «УКРАЇНСЬКА ЕТНОЛОГІЯ»

1. Боряк О. Україна : Етнокультурна мозаїка. Київ: Либідь, 2006.
2. Глушко М. Історія народної культури українців : навчальний посібник. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. 414 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0007947.
3. Етнографія України: Навч. посіб. Львів: Світ, 1994, 2004. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0003022.
4. Історія української культури. У 5-ти т. Т. 4. Кн. 1 : Українська культура першої половини XIX століття [Л. Ф. Артюх та ін.] / Гол. ред. Г. А. Скрипник. Київ : Наукова думка, 2008.
5. Культурно-побутові традиції українців Волині: історико-етнологічні нариси / За ред. Р. Сілецького. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 592 с.
6. Кучинко М. М., Кучинко З. М., Златогорський О. Є. Історія культури Волині давнього та середньовічного часів: Навчальний посібник. Луцьк: Волинські старожитності, 2012. 225 с.
7. Кучинко М., Охріменко Г., Савицький В. Культура Волині та Волинського Полісся княжої доби. Луцьк, 2008.
8. Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження. У 5-ти т. / За ред. Марини Гримич Т. 1: Діти. Дитинство. Дитяча субкультура. Київ: Дуліби, 2016. 400 с.

9. Народна культура українців: життєвий цикл людини: Історико-етнологічне дослідження. У 5-ти т. / За ред. Марини Гримич. Т. 2: Молодь. Молодість. Молодіжна субкультура. Київ: Дуліби, 2008. 546 с.
10. Народна культура українців: життєвий цикл людини: Історико-етнологічне дослідження. У 5-ти т. / За ред. Марини Гримич. Т. 3: Зрілість. Жіноцтво. Жіноча субкультура. Київ: Дуліби, 2012. 479 с.
11. Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження у 5 т. Т. 4: Зрілість. Чоловіки. Чоловіча субкультура / Наук. ред. М. Гримич. Київ: Дуліби, 2013. 583 с.
12. Народна культура українців: життєвий цикл людини: Історико-етнологічне дослідження. У 5-ти т. / За ред. Марини Гримич. Т. 5: Старість. Смерть. Культура вшанування небіжчиків. Київ: Дуліби, 2015. 431 с.
13. Охріменко Г. Населення Волині та Волинського Полісся праісторичні часи: розвиток господарства, матеріальної та духовної культури. Луцьк: Вид-во обласної друкарні, 2003. 224 с.
14. Пономарьов А. П. Етнічність та етнічна історія України: Курс лекцій. Київ : Либідь, 1997. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000413.
15. Пономарьов А.П. Українська етнографія: Курс лекцій. Київ : Либідь, 1994. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002191.
16. Українська етнологія : Навч. посіб. [В. К. Борисенко та ін.] / За ред. В. К. Борисенко. Київ : Либідь, 2007. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1>

https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000857.

17. Українська минувшина : Ілюстрований етнографічний довідник [А. П. Пономарьов та ін.]. Київ : Либідь, 1993, 1994. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000050.
18. Українське народознавство: Навч. посіб. Львів: Фенікс, 1994. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000118.

I ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ: УКРАЇНСЬКА ЕТНІЧНА ТЕРИТОРІЯ, НАСЕЛЕННЯ

Тема 1. УКРАЇНСЬКА ЕТНІЧНА ТЕРИТОРІЯ

Семінарське заняття 1. Історико-етнографічне районування України

(2 год.)

Питання для обговорення

1. Південно-Східний регіон.
2. Північний регіон.
3. Південно-Західний регіон.
4. Етнографічні групи українців. Русини.

Опрацювати поняття : етнічна територія, державна територія, етнічні межі, державні кордони, Пінщина, Берестейщина, Підляшшя, Холмщина, Перемишлянина, Лемківщина, Пряшівщина, Марамуреш (Мараморощина), Банат, Добруджа, Сучава;

історико-етнографічний район, Середня Наддніпрянина, Слобожанщина, Південь України, Полісся, Західне Полісся, Східне Полісся, Поділля, Волинь історична, Волинь адміністративна, Волинь етнографічна, Прикарпаття, Опілля, Покуття, Бойківщина, Гуцульщина, Лемківщина, Буковина, Закарпаття, гуцули, лемки, бойки, поліщуки, литвини, русини.

Відеолекція

1. Етнічна територія : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uJsei6XKhdQ>.

Література

1. Волошин А. Русини чи українці. URL:
<http://litopys.org.ua/volosh/volosh38.htm>.
2. Глушко М. Історико-етнографічна Волинь: локалізація, межі (за матеріалами наукових досліджень другої половини XX – початку XXI ст.). *III Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу»*, Луцьк, 17–19 травня 2006 р. Луцьк, 2007. Т. 1. С. 111–119. URL:
3. Глушко М. Середнє Полісся у системі етнографічного районування України : локалізація, межі (за матеріалами наукових досліджень другої половини XX – початку XXI ст.). *Вісник Львівського ун-ту ім. Ів. Франка. Серія Історія*. Львів, 2008. Вип. 43. С. 15–33. URL:
<http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/history/article/view/764/780>.
4. Глушко М. Історико-етнографічне районування України: сучасний стан і наукові перспективи. *Народна творчість та етнографія*. 2018. № 4. С. 8–21. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/arkhiv-zhurnalu/2018-rik/3/751-do-100-richchia-natsionalnoi-akademii-nauk-ukrainy/266-istoryko-etnohrafichne-raionuvannia-ukrainy-suchasnyi-stand-i-naukovi-perspektyvy>.
5. Глушко М. Надсяння: локалізація та межі етнографічного району України. *Народна творчість та етнографія*. 2017. № 4. С. 5–17. URL:
<https://nte.etnolog.org.ua/arkhiv-zhurnalu/2017-rik/3/831-z-istorii-ta-teorii-nauky/474-nadsiannia-lokalizatsiia-ta-mezhi-etnohrafichnoho-raionu-ukrainy>.
6. Горленко В. Литвини півночі України - ймовірний уламок племені літописних Сіверян. *Сайт: Сподок*. 2017. URL:
<https://spadok.org.ua/polissya/lytvyny-pivnochi-ukrayiny-ymovirnyy-ulamok-plemeni-litopysnykh-siveryan>.
7. Кубійович В., Кулицький М. «Етнографічна карта України і сумежних країв» та «Карта розміщення українського населення». 1934. URL:
<https://baitsar.blogspot.com/2019/12/1934.html>.
8. Литвини (Литвяки) – Поширена в Україні стародавня назва слов'ян. URL:
<http://svitua.org/index.php/pro-ukrainy/istoriia/item/1313-lytvyny-lytviaky->

poshyrena-v-ukraini-starodavnia-nazva-slov-ian

9. Мигович І. Русини в Україні: статус, проблеми та перспективи. URL: <http://www.viche.info/journal/1391/>
10. Свірин І. Литвини (литвины, льщівіни): хто такі литвини і де вони жили. URL: <http://www.polissya.eu/2009/09/hto-taki-litvini-licvini-polischuki.html>.

Завдання для самостійної роботи

1. Що таке етнічна територія? Співвідношення етнічної і державної території.
2. Ядро української етнічної території.
3. Південна умовна межа найдавнішої української етнічної території (ядра).
4. Роль роздроблення і монголо-татарської навали у долі української етнічної території.
5. Втрата давньоукраїнської державності й поневолення українських етнічних земель чужинцями.
6. Основні етапи розширення української етнічної території.
7. Розширення української етнічної території: Освоєння земель Слобожанщини: причини, період.
8. Розширення української етнічної території: Освоєння земель Дикого Степу: причини, період.
9. Розширення української етнічної території: Освоєння земель Північного Причорномор'я: причини, період.
10. Назви української етнічної території і її населення в історичному розвитку.
11. Як ви розумієте поняття Мала Русь? Коли воно виникло, яких територій стосувалось, суть.
12. Що таке Новоросія? Коли виникає це поняття?
13. Правобережна і Лівобережна Україна: коли виникають ці поняття, яких територій стосувались?

14. Східна і Західна Україна: коли виникають ці поняття, яких територій стосувались? Правомірність вживання цих понять.
15. Етнічні межі і державний кордон України.
16. Українські етнічні землі за межами державних кордонів України.
17. Чи входять до державної території України етнічні землі інших народів?

Література

Відеолекція

1. Етнічна територія : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uJsei6XKhdQ>.

Література

1. Галушко К. Русь – Малоросія – Україна: назва і територія. Київ, 2017. 34 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Halushko_Kyrylo/Rus_Malorosii_Ukraina_nazva_i_terytoriiia.pdf?PHPSESSID=2moquor22tlln2eavct3ikuq16.
2. Капелюшний В. Державні кордони та етнічні межі України: минуле та сьогодення. *Етнічна історія народів Європи*. Вип. 24. С. 5–11. URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2008/24/articles/0.pdf>.
3. Кубійович В., Кулицький М. «Етнографічна карта України і сумежних країв» та «Карта розміщення українського населення». 1934. URL: <https://baitsar.blogspot.com/2019/12/1934.html>.
4. Палій О. Українські етнічні землі (поза сучасними адміністративними межами). Сайт: Український світ. URL: <https://ukrsvit1.com.ua/zakordonne-ukrainstvo/ukrainski-etnichni-zemli-poza-suchasnymy-administratyvnymy-mezhamy.html>.
5. Рекус С. Чернігівська Стародубщина: як етнічний український регіон опинився у складі Росії . URL: <https://suspilne.media/chernihiv/667870-cernigivska-starodubsina-ak-etnicnij-ukrainskij-region-opinivsa-u-skladi-rosii/>.

6. Рендюк Т. Стародубщина – зрусифікована історично українська порубіжна земля. *Народна творчість та етнологія*. 2021. № 1. С. 5–15. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/arkhiv-zhurnalu/2021-rik/1/2218-z-istorii-ta-teorii-nauky/4341-starodubshchyna-zrusyfikovana-i-okupovana-ukrainska-porubizhna-zemlia>.
7. Романцов В.О. Етнічні українські землі. *Енциклопедія історії України*: Т. 3: Е–Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2005. 672 с.: іл. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Etnichni_ukrainski_zemli.
8. Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. Київ, 2008. 560 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000425.
9. Чорна С. Від Стародубщини до Кубані: як етнічні українські землі стали «ісконно рускімі». *Голос України*. 14.02.2024; 15.02.2024. URL: <https://www.golos.com.ua/article/376912>; <https://www.golos.com.ua/article/376895>.

Тема 2. КОНЦЕПЦІЇ ЕТНОГЕНЕЗУ, ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ Й РОЗМІЩЕННЯ УКРАЇНЦІВ

Семінарське заняття 2. Концепції україногенезу (2 год.)

Питання для обговорення

1. Міфологізація проблем україногенезу. Трипільсько-арійська концепція.
2. Москвоцентрична пізньосередньовічна версія.
3. Києвоцентричне бачення україногенезу. Ранньослов'янська концепція.
4. Новітні фальсифікатори україногенезу.

Опрацювати поняття : етногенез, автохтонізм, міграціонізм, теорія безперервності, нью-ейдж, фольк-хісторі, трипільсько-арійська концепція, ранньослов'янська концепція, киеворуська концепція, пізньосередньовічна концепція, теорія «єдиної колиски».

Література

1. Балушок В. Етнічна ситуація на слов'янських землях України в епоху Київської Русі. *Народна творчість та етнологія*. 2004. № 4. С. 46–57.
2. Балушок В. Етногенез українців. *Народна творчість та етнологія*. 2002. № 1–2. С. 26–34.
3. Баран В. Д. Етногенез українського народу. *Енциклопедія історії України*: Т. 3: Е–Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2005. 672 с.: іл. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Etnogenez_ukr_narodu.
4. Галушко К. «Колиска трьох народів здревнює» робить більш стародавньою історію Росії за наш рахунок». *Історична правда*. 29.11.2012. URL: <https://www.istpravda.com.ua/digest/2012/11/29/101954/>.

5. Дмитрів А. На початку була Україна. Валерій Бебик та його псевдоісторична теорія всього. 2021. URL: <https://birdinflight.com/portret-uk/vnachale-byla-ukraina-valerij-bebik.html>.
6. Залізняк Л. Києворуська версія україногенези. Аргументи «за» і «проти». Українознавство. 2023. № 1. С. 93–47. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/275329>.
7. Залізняк Л. Л. Походження українського народу. *Україна й українство в етнокультурних процесах: концептуальні узагальнення : колективна монографія*. Київ : НДІУ, 2018. С. 73–89. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ffb80848-8dc8-460e-97ee-f3fc229b266e/content>.
8. Залізняк Л. Л. Проблеми етногенезу українців з позицій сучасної європейської етнології. *Maristerium*. 2001. Вип. 6: Археологічні студії. С. 49–56. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13928/Zalizniak_Problem_y_etrohenezu_ukraintsiv_z_pozytsii_suchasnoi_yevropeiskoi_etnolohii.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
9. Кузьмук О. С. Псевдонаукові теорії етногенезу українців та їхній вплив на суспільну свідомість. *Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник Національного інституту стратегічних досліджень* / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. Київ : НІСД, 2009. № 2 (11). С. 110–116. URL: <https://chtivo.org.ua/literature/istorichna/14951-psevdonaukovi-teoriyi-etnogenezu-ukrayinciv-ta-yihnij-vpliv-na-suspilnu-svidomist.html>.
10. Новітні міфи та фальшивки про походження українців : 3б. ст.: Популярне видання / Л. Л. Залізняк та ін. Київ: Темпора, 2008. 136 с. http://www.e-reading.club/bookreader.php/1013874/Novitni_mifi_ta_falshivki_pro_pohodzhennya_ukrayinciv.html
11. Шакурова О. Апологетика та критика псевдонаукових гіпотез

- українського етногенезу: історіографічний дискурс. *Українознавство*. 2019. № 3. С. 86–103. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/176965>.
12. Шакурова О. В. Концепції пізньосередньовічного походження українського етносу у працях сучасних українських дослідників. *Гілея: науковий вісник*. 2017. Вип. 123. С. 104–109. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=gileya_2017_123_25.
13. Шакурова О. В. Проблема походження українського народу у науковій спадщині В. Щербаківського, М. Чубатого та Я. Пастернака. *Українознавство*. 2016. № 1. С. 155–170. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=Ukr_2016_1_15.
14. Шакурова О. В. Псевдонаукові версії походження українців та їх критика сучасними вченими. *Українознавство*. 2016. № 3. С. 145–164. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/141244>.

Завдання для самостійної роботи

Динаміка чисельності і розселення українського етносу

1. Чисельність і етнічний склад населення на територіях України, що входили до росії, на початку XVIII століття.
2. Які етнічні процеси відбувались на територіях України, що входили до росії, упродовж XVIII століття?
3. Чисельність і етнічний склад населення на територіях України, що входили до росії, наприкінці XVIII століття.
4. Назвіть основні тенденції етнонаціонального розвитку на українських

землях у XVIII столітті.

5. Назвіть основні тенденції етнонаціонального розвитку на українських землях у XIX столітті – на початку XX ст.
6. Назвіть основні тенденції етнонаціонального розвитку України у 1914–1926 рр.
7. Назвіть основні тенденції етнонаціонального розвитку України у 1926–1939 рр.
8. Назвіть основні тенденції етнонаціонального розвитку України у 1945–1960 рр.
9. Назвіть основні тенденції етнонаціонального розвитку України у 1960–1989 рр.
10. Назвіть основні тенденції етнонаціонального розвитку України у кінця XX – початку XXI ст.
11. Назвіть основні тенденції сучасного етнонаціонального розвитку України.
12. Етнічна структура населення України за переписом 2001 року.
13. Яка частка українців України за переписом 2001 року?
14. В чому полягають особливості формування української діаспори?
15. Основні етапи і напрямки формування східної української діаспори.
16. Розселення східної української діаспори.
17. Основні етапи формування західної української діаспори.
18. Особливості першого етапу формування західної української діаспори.
19. Особливості другого етапу формування західної української діаспори.
20. Особливості третього етапу формування західної української діаспори.
21. Особливості четвертого етапу формування західної української діаспори.
22. Розселення західної української діаспори.
23. Етнічні групи українців.
24. Як Велика війна вплинула на розселення українців?
25. Вимушене переміщення українців під час війни: статистика, розселення.

Література

1. Безсмертна Н. Становище української мови під час російсько-української війни: правовий та лінгвоцидний аналіз. *Українознавство*. 2024. № 4. С. 106–121. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/317577>.
2. Богданович Г. Виклики і загрози на шляху формування та функціонування української політичної нації в умовах повномасштабної війни. *Українознавство*. 2024. № 4. С. 34–51. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/317562>.
3. Борисенко В. Адаптаційні процеси в середовищі внутрішньо переміщених осіб в Україні під час російсько-української війни у XXI столітті. *Народна творчість та етнологія*. 2023. № 4. С. 29–38. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/2023-rik/4/2730-rozvidky-ta-materialy/5554-adaptatsiini-protsezy-v-seredovyshchi-vnutrishno-peremishchenykh-osib-v-ukraini-pid-chas-rosiisko-ukrainskoi-viiny-u-khkhi-stolitti>.
4. Втеча від війни чи свідомий виїзд. Як змінилася міграція з України і якими будуть її наслідки – BBC. 2024. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/naselennya-ukrajini-skilki-ukrajinciv-vijihalo-za-kordon-ta-yaki-ce-matime-naslidki-novini-ukrajini-50458864.html>.
5. Гладун О. Скільки українців. *Локальна історія*. 2021. URL: <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/demografiia-gladun/>.
6. Калакура Я. Непокарані злочини росії: від геноцидів голодом до геноциду війною. *Українознавство*. 2023. № 1. С. 26–48. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/issue/view/16522>.
7. Кривенко А., Филипчук Г. Геноцид української нації 2022: джерела, ознаки, злочини. *Народознавчі Зошити*. 2023. № 4. С. 777–903. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2023-4/9.pdf>.
8. Кубійович В., Кулицький М. «Етнографічна карта України і сумежних країв» та «Карта розміщення українського населення». 1934. URL: <https://baitsar.blogspot.com/2019/12/1934.html>.
9. Марущак О. Глобальне розселення українців після війни: шість мегаполісів, де вируватиме життя. Інтерв'ю із заступником директора

- Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАНУ. 2023. URL: <https://tsn.ua/exclusive/globalne-rozselennya-ukrayinciv-pislya-viyni-shist-metropolisiv-de-viruvatime-zhittya-2424289.html>.
10. Міхєєва О., Середа В., Куземська Л. Вимушене переміщення українців під час війни: закономірності внутрішньої та зовнішньої міграції (2014–2022 роки). *Геополітичні наслідки імперських прагнень Росії. Російсько-українська війна*. 2024. Т. 2. С. 204–229. URL: https://www.researchgate.net/publication/379732776_Vimusene_peremisenna_ukrayinciv_pid_cas_vijni_zakonomirnosti_vnutrisnoi_ta_zovnisnoi_migracii_2014-2022_roki.
 11. Рудницький О. П. Історична еволюція чисельності населення України у світлі теорії демографічного переходу. *Demography and Social Economy*. 2020. № 3 (41). С. 3–16. URL: <https://dse.org.ua/arhive/41/1.pdf>.
 12. Скляр В. Міграційні процеси в Харківській області в умовах російської агресії та їхній вплив на демографічну ситуацію. *Народна творчість та етнологія*. 2023. № 2. С. 14–22. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/2023-rik/2/2704-z-istorii-ta-teorii-nauky/5468-mihratsiini-protsesy-v-kharkivskii-oblasti-v-umovakh-rosiiskoi-ahresii-ta-ikhonii-vplyv-na-demohrafichnu-sytuatsiiu>.
 13. Стішов В. Еміграція з України до Німеччини в умовах російсько-української війни. *Народна творчість та етнологія*. 2024. № 1. С. 65–74. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/2024-rik/1/2748-trybuna-molodoho-doslidnyka/5603-emihratsiia-z-ukrainy-do-nimechchyny-v-umovakh-rosiisko-ukrainskoi-viiny>.
 14. Тимченко В. Українські невольники у Криму. URL: *Українознавство*. 2025. № 1. С. 187–197. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/312868>.
 15. Українська діаспора та тимчасово переміщені особи за кордоном після повномасштабного вторгнення. 2023. URL: <https://www.alda-europe.eu/wp-content/uploads/2023/03/Українська-діаспора-та-тимчасово-переміщені-особи-за-кордоном-після-повномасштабного-вторгнення.pdf>.

16. Українська діаспора. 2022. URL: https://vue.gov.ua/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0.
17. Фігурний Ю., Шакурова О. Етнокультурний розвиток українського соціуму в умовах реваншизму росії щодо України у кінці XIX – на початку XX століття: періодизація та аналіз. *Українознавство*. 2023. № 1. С. 170–187. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/275325>.

Тема 3. ЕТНІЧНА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Семінарське заняття 3. Етнічна структура населення України: формування, розселення, сучасний стан (2 год.)

(коротко проаналізувати, коли представники різних народів з'явилися в Україні, де вони селились, у яких регіонах переважно проживають сьогодні)

Питання для обговорення

1. Слов'янські народи в Україні:
 - 1.1. Східні слов'яни: росіяни, білоруси.
 - 1.2. Західні слов'яни (поляки, чехи, словаки).
 - 1.3. Південні слов'яни (болгари).
2. Германські народи (німці, шведи).
3. Романські народи (румуні, молдавани).
4. Балтійські народи (литовці).
5. Індоевропейські народи (цигани).
6. Народи алтайської сім'ї: кримські татари, караїми, кримчаки, гагаузи.
7. Народи уральської сім'ї: угорці, естонці.
8. Євреї.

Опрацювати поняття : *етнічна структура, етнічнонаціональні меншини, історичні національні меншини; новітні національні меншини, корінні народи України; поліетнічність населення України, українська політична нація.*

Завдання для самостійної роботи

1. Назвіть основні причини, які обумовили етнічний склад населення України?
2. Коли відбувся перший загальноукраїнський перепис населення?
3. Назвіть основні тенденції етнонаціонального розвитку України кінця ХХ століття, відображені в матеріалах першого загальноукраїнського перепису населення?

4. Назвіть відсоток українців за матеріалами першого загальноукраїнського перепису населення.
5. Назвіть відсоток росіян за матеріалами першого загальноукраїнського перепису населення. Проаналізуйте динаміку у порівнянні з попереднім переписом.
6. Проаналізуйте динаміку чисельності кримських татар України в період між переписом 1989 і 2001 років.
7. Назвіть найбільші національні меншини України.
8. Які національні меншини України дали приріст населення між переписами 1989 і 2001 років і чому?
9. Назвіть причини і місця появи білорусів в Україні й регіони їх найбільшого проживання сьогодні.
10. Назвіть причини і місця появи молдаван в Україні й регіони їх найбільшого проживання сьогодні.
11. Назвіть причини масового проживання кримських татар поза Кримом?
12. Назвіть час і причини масового повернення кримських татар у Крим?
13. Назвіть причини і час появи болгар в Україні й регіони їх найбільшого проживання сьогодні.
14. Назвіть причини і місця появи угорців в Україні та регіони їх найбільшого проживання.
15. Назвіть причини і місця появи румун в Україні та регіони їх найбільшого проживання сьогодні.
16. Назвіть причини, час і місця появи чехів в Україні та регіони їх найбільшого проживання сьогодні.
17. Назвіть причини, час і місця появи поляків в Україні та регіони їх найбільшого проживання сьогодні.
18. Назвіть причини, час і місця появи євреїв в Україні та регіони їх найбільшого проживання сьогодні.
19. Що таке «смуга осілості» євреїв?
20. Назвіть причини, час і місця появи греків в Україні та регіони їх

найбільшого проживання сьогодні.

21. Назвіть причини, час і місця появи німців в Україні та регіони їх найбільшого проживання сьогодні.

22. Назвіть причини, час і місця появи гагаузів в Україні та регіони їх найбільшого проживання сьогодні.

23. Хто такі караїми, походження?

24. Хто такі кримчаки, походження?

25. Основні риси історичних національних меншин.

26. Які етнічні групи називають новітніми національними меншинами?

27. Який нормативний акт визначає етнічну структуру населення України і з яких елементів вона складається.

28. Хто такі «корінні народи»?

29. Які етнічні спільноти опинилися в Україні під тиском обставин, що пригнічують чи обмежують права людини у них на батьківщині?

30. На вашу думку, Україна поліетнічна держава чи держава українського етносу?

Література

1. Борисенко В. Політична міфологізація проблем дерусифікації в Україні. *Етнічна історія народів Європи*. Вип. 11. Київ, 2001. С. 4–10. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=eine_2001_11_3.
2. Бузаров А. Українські громади в країнах Європейського Союзу як індикатор актуальних тенденцій міграційних процесів. *Українознавство*. 2025. № 1. С. 130–147. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/318207>.
3. Гладун О. М., Кулик Н. В., Рудницький О. П. Україна, держава: чисельність, склад і рух населення. *Енциклопедія історії України: Україна – Українці*. Кн. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України.

- Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2018. 608 с.
URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=1.%203.%202.
4. Етнічна структура сучасного українського соціуму. URL: http://old.niss.gov.ua/book/Krysachenko/3-0-Ukr_Socium.pdf
 5. Котигоренко В. О. Етнічний склад та етномовна компетенція населення України за переписами населення 1959, 1970, 1979, 1989, 2001 та соціологічними дослідженнями 1994 та 2001. *Енциклопедія історії України*: Т. 3: Е–Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2005. 672 с.: іл. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=etnichnyjj_sklad_ta_etnomovna.
 6. Макаренко Н. Основні чинники змін етнічної структури України наприкінці ХХ ст. (на прикладі Донбасу). *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2013. Вип. 5 (67). С. 108–129. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/makarenko_osnovni.pdf.
 7. Макаренко Н. Основні чинники змін етнічної структури України наприкінці ХХ ст. (на прикладі Донбасу). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2013. Вип. 5. С. 108–129. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=Nzipiend%5F2013%5F5%5F9.
 8. Скляр В. Етномовний склад населення України: наслідки російщення. *Народна творчість та етнографія*. 2018. № 3. С. 31–41. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/uploads/2018/3/publications/31.pdf>.

9. Усі три корінні народи України сформувалися на Кримському півострові – Чубаров. 2023. URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=102038>.
10. Чирков О. Історія України та етнічна будова її людності: взаємна зумовленість розвитку в XX столітті (національний та загальносвітовий виміри). URL: http://history.org.ua/LiberUA/Chirkov_2011/Chirkov_2011.pdf.

2 ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ:

ЕТНОКУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНЦІВ

СТРУКТУРА ТРАДИЦІЙНОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УКРАЇНЦІВ

ОСНОВНІ ЗАНЯТТЯ УКРАЇНЦІВ

Завдання для самостійної роботи

Основні заняття

Землеробство

1. Що таке основні заняття? Їх роль у житті народу.
2. Назвіть основні заняття українців.
3. Що таке допоміжні заняття? Їх роль у житті народу.
4. Назвіть допоміжні заняття українців.
5. Витоки скотарства і тваринництва в Україні.
6. Перші землеробські культури Волині.
7. Які культури вирощували перші землероби Волині. Які знахідки це підтверджують?
8. Які ви знаєте системи землеробства? Найдавніші?
9. Що таке перелогове землеробство?
10. Що таке підсічно-вогневе землеробство?
11. Що таке трипільля?
12. Що таке багатопільля, коли поширилось?
13. Які галузі землеробства традиційно розвивались українцями?
14. Що таке рільництво?
15. Назвіть традиційні зернові культури українців. Відколи їх культивують в Україні?
16. Відколи в Україні вирощують пшеницю, ячмінь, жито, просо?

17. Які бобові культури традиційно вирощували українці?
18. Які технічні культури традиційно вирощували українці?
19. З якого часу в Україні вирощують соняшники?
20. З якого часу в Україні вирощують кукурудзу? Чому її називали «турецькою полонянкою»?
21. Назвіть найдавніші овочеві культури, які вирощували українці?
22. Чи могли трипільці бути першими, хто приготував борщ? Чому?
23. З якого часу в Україні вирощують кавуни?
24. З якого часу в Україні вирощують картоплю?
25. З якого часу в Україні вирощують помідори, перець, баклажани?
26. Назвіть традиційні садові дерева, які вирощували в Україні.
27. Які найдавніші знаряддя первісного обробітку ґрунту в Україні?
28. Що таке соха і рало? Спільні і відмінні риси.
29. Чим плуг відрізняється від сохи і рала?
30. Які найдавніші знаряддя для розпушування ґрунту вам відомі?
31. Для чого використовували борони? Які їх типи ви знаєте? Найдавніші?
32. Що таке рамкова борона?
33. Що таке борона суковатка?
34. Що таке плетена борона?
35. Назвіть два типи сівби.
36. Які пристосування використовували для заготівлі сіна?
37. Які пристосування використовували для збирання зернових культур? Найдавніші?
38. Які пристосування використовували для молотьби зернових? Найдавніші?
39. Які пристосування використовували для виготовлення круп і борошна? Найдавніші?
40. Які пристосування використовували для виготовлення олії?
41. Які традиції, пов'язані із землеробством ви знаєте?
42. Витоки культу рослинності.

Тваринництво

1. Витоки тваринництва в Україні.
2. Яку худобу традиційно вирощували українці?
3. Які регіони найбільшого розвитку тваринництва в Україні?
4. Назвіть способи утримання домашніх тварин?
5. Назвіть форми випасу худоби?
6. До яких свят приурочували початок випасу худоби?
7. Що таке полонинське господарство?
8. Які традиції, пов'язані з тваринництвом, ви знаєте?

Відеолекції

1. Звичаєво-обрядові дії, пов'язані з домашніми тваринами : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. *YouTube*.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KowCX2JIYGg>.
2. Землеробство : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. *YouTube*. URL:
https://www.youtube.com/watch?v=4Y_9cjoEdLI&t=521s.
3. Тваринництво : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. *YouTube*. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=MCxzZQoacg0&t=1405s>.

Література

1. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини.
URL: <https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/naczionalnyj-perelik-elementiv-nks-2.pdf>.
2. Нематеріальна культурна спадщина Волині. URL: <http://www.nmck-volyn.com.ua/video.php>.
3. Веремійчик І. Традиційні знаряддя праці, промисли і ремесла на Волині Луцьк, 1995.

4. Гладкий М. Традиції першого вигону худоби в поліщуків. *Народознавчі Зошити*. 1996. Ч. 2. С. 130–137.
5. Ґудовські Я., Нестерук Ю., Рушак А., Строжевські Я., Вітковські В., Зомбек М. Полонинське господарство Українських Карпат: традиція, сучасний стан і перспективи. URL: <http://carpaty.net/?p=11122&lang=uk>.
6. Древлянський В. Як корова у хліві, то є харч на столі. *Берегиня*. 2005. № 2. С. 88–93.
7. Матійчук М. Полонинське будівництво на Гуцульщині. URL: <http://my.etnoua.info/novyny/polonynske-budivnyctvo-na-huculschyni-stattia/>
8. Павлюк С. П. Традиційне хліборобство України : Агротехнічний аспект. Київ : Наукова думка, 1991.
9. Полонина та полонинські звичаї. URL: <http://www.mykulychyn.info>.
10. Походжук Д. Культ свійських тварин у зеленосвятській обрядовості історико-етнографічної Волині. *Народна творчість та етнологія*. 2021. № 3. С. 19–33. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/arkhiv-zhurnalu/2021-rik/3/2242-z-istorii-ta-teorii-nauky/4404-kult-sviiskykh-tvaryn-u-zelenosviatskii-obriadovosti-istoryko-etnohrafichnoi-volyni>.
11. Прибега Л. В. Млинарські споруди українського села XIX – початку XX ст. *Народна творчість та етнографія*. 1985. № 3. С. 54–57.
12. Прибега Л. В. Хліборобські будівлі українського села XIX – поч. XX ст. *Народна творчість та етнографія*. 1993. № 4. С. 37–41.
13. Сергійчук В. Роль хліборобства у творенні українства. *Народна творчість та етнологія*. 2022. № 4. С. 50–58. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/2022-rik/3/2290-rozvidky-ta-materialy/4526-rol-khliborobstva-u-tvorenni-ukrainstva>.
14. Сіренко С. В. Традиційна культура. Господарські заняття. *Енциклопедія історії України: Україна – Українці*. Кн. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2018. 608 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21

[P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=tradytsijna_kultura_gospodars_ki_zanjattja](https://p03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=tradytsijna_kultura_gospodars_ki_zanjattja).

15. Товкайло Я. Пастуші інструменти Волині та Полісся: системно-етнофонічний аспект. *Народна творчість та етнологія*. 2021. № 1. С. 120–131. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/arkhiv-zhurnalu/2021-rik/1/2222-trybuna-molodoho-doslidnyka/4362-pastushi-instrumenti-volini-ta-polissya-sistemno-etnofonichnij-aspekt>.
16. Хліборобство. *Українські традиції*.
URL: <https://traditions.in.ua/remesla/khliborobstvo>.

ДОПОМІЖНІ ЗАНЯТТЯ УКРАЇНЦІВ

Завдання для самостійної роботи

1. Назвіть найдавніші заняття мешканців України.
2. Яку роль у давні епохи виконувало збиральництво?
3. Що збирали давні насельники України?
4. Чи відомі вам випадки, щоб данину платили продуктами збиральництва?
5. Назвіть традиційні форми збиральництва.
6. Яку роль відігравало мисливство в Україні у давні часи?
7. Коли і у зв'язку з чим почалася криза мисливського господарства у давні часи?
8. На яких тварин полювали давні насельники України?
9. Як полювали на мамонтів?
10. Як полювали на північних оленів?
11. Коли почали полювати на птахів і дрібну дичину?
12. В яку епоху значного поширення набуло полювання на хутряних звірів? Яких?
13. Чи відомі вам випадки, щоб данину платили продуктами мисливства?

14. Назвіть найдавніші мисливські пристосування.
15. Назвіть самоловні пристосування для ловлі дичини.
16. Що таке активне полювання?
17. Коли в полюванні почала використовуватись зброя?
18. Коли виникає рибальство?
19. Якими пристосуваннями ловили рибу давні насельники України?
20. Назвіть ударні рибальські пристосування.
21. Назвіть ставні рибальські пристосування. Як їх використовувати?
22. Назвіть рухомі рибальські пристосування. Як їх використовувати?
23. Які рибальські пристосування є найбільш хижацькими?
24. Що таке бортництво?
25. Що таке природна і штучна борт?
26. В які часи бортництво відігравало особливу роль в економічному житті українських земель?
27. Чи відомі вам випадки, щоб данину платили продуктами бджільництва?
28. Обґрунтуйте походження прізвища Бортник, Бортниченко.
29. Обґрунтуйте походження назв населених пунктів Бортничі, Бортнів.
30. Що таке колодне бджільництво? Коли воно виникає?
31. Що таке колодний вулик?
32. Що таке пасічне бджільництво? Коли воно виникає?
33. Що таке рамкове бджільництво? Коли воно виникає?
34. Назвіть автора рамкового (втулкового) вулика? Коли він створений?

Відеолекції

1. Бджільництво : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. *YouTube*. URL:
https://www.youtube.com/watch?v=vHPPHVXeM_8.

2. Збиральництво : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=eR1NAfVIlZ8&t=132s>.
3. Мисливство : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pkyPgLr2DWA&t=323s>.
4. Рибальство : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Ig-u5FOivAA&t=499s>.

Література

1. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини. URL: <https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/naczionalnyj-perelik-elementiv-nks-2.pdf>.
2. Нематеріальна культурна спадщина Волині. URL: <http://www.nmck-volyn.com.ua/video.php>.
3. Дмитренко А. Жіночі трудові спеціалізації: збиральництво. *Народна культура українців: життєвий цикл людини: Історико-етнологічне дослідження. У 5-ти т. / За ред. Марини Гримич Т. 3: Зрілість. Жіноцтво. Жіноча субкультура*. Київ: Дуліби, 2012. С. 20–51.
4. Дмитренко А. Традиційні чоловічі промисли: бджільництво. *Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження у 5 т. Т. 4: Зрілість. Чоловіки. Чоловіча субкультура / Наук. ред. М. Гримич*. Київ: Дуліби, 2013. С. 135–159.
5. Дмитренко А. Традиційні чоловічі промисли: мисливство. *Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження у 5 т. Т. 4: Зрілість. Чоловіки. Чоловіча субкультура / Наук. ред. М. Гримич*. Київ: Дуліби, 2013. С. 201–223.
6. Дмитренко А. Традиційні чоловічі промисли: рибальство. *Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне*

- дослідження у 5 т. Т. 4: Зрілість. Чоловіки. Чоловіча субкультура / Наук. ред. М. Гримич. Київ: Дуліби, 2013. С. 180–200.
7. Дмитренко А. А. Мисливські звичаї, вірування та заборони Житомирського Полісся (за польовими матеріалами). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство та філософські науки»*. Вип. 31. Харків, 2020. С. 35–51.
 8. Дмитренко А. Збирання лісових ягід в етнокультурній спадщині Правобережного Полісся України: монографія. Луцьк: Терен, 2021. 552 с.
 9. Дмитренко А. Народні знання, приурочені до збирання грибів на Рівненському Поліссі (за експедиційними матеріалами з Рівненського і Сарненського районів). *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Збірник наукових праць*. Випуск. XXII: матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Культурна спадщина в умовах війни: виклики та стратегії збереження»/ упор. Яремчук О., Морозова О. Рівне, 2024. С. 5–10.
 10. Мовна У. Бджола як втілення людської душі в українській народній світоглядній візії. *Народознавчі Зошити*. 2017. № 6. С. 1323–1329.
 11. Моздир М. Один з давніх видів поліського рибальства «на посвет». *Записки наукового товариства імені Т. Шевченка*. Т. CCXXX: Праці секції етнографії та фольклористики. Львів, 1995. С. 212–215.
 12. Сіренко С. Рибальство і мисливство Чернігівського Полісся. *Народна творчість та етнологія*. 2015. № 1. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/201701/14-Sirenko.pdf?sequence=1>.
 13. Сіренко С. Рибальство України другої половини XVIII – початку XX ст.: історіографія питання. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*. 2013. № 21. С. 172–177. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2

Семінарське заняття 4–5. Промисли і ремесла українців (4 год.)

Питання для обговорення

1. Обробка вовни, льону і конопель. Ткацтво. Зародження ткацтва. Найдавніші пристосування для ткання. Археологічні знахідки.
2. Промисли і ремесла з обробки шкіри та їх витоки. Археологічні знахідки.
3. Заготівля та сплав лісу. Лісохімічні промисли.
4. Деревообробні ремесла та їх витоки.
5. Промисли і ремесла з обробки металів та їх витоки. Археологічні знахідки.
6. Основні технологічні етапи обробки глини. Витоки гончарства. Гончарні осередки Волині.
7. Традиції обробки каменю та скла в Україні. Витоки. Археологічні знахідки.
8. Традиційний виробничий досвід у Волинському обласному переліку елементів нематеріальної культурної спадщини.

Опрацювати поняття :

матірка, плоскінь, прядіння, ткання, веретено, прясельця, горизонтальний ткацький верстат; вертикальний ткацький верстат;

гарбарство, чинбарство, шкіра-сириця, шевство, кушнірство, лимарство;

колодійство, стельмашество, столярство, теслярство, бондарство;

рудництво, криця, харалуг, ковадло, ковальський горн, ковальські міхи;

гончарний круг, полірування (лощення), полив'яна кераміка, димлена кераміка, мальована кераміка, гончарне горно, відкритий посуд, закритий

посуд;

гутництво, гута.

Дайте відповідь на питання:

1. Коли ткацтво з'явилося на теренах України?
2. Які найдавніші археологічні знахідки, пов'язані з ткацтвом?
3. Обґрунтуйте походження прізвищ Ткач, Ткаченко, Ткачук?
4. Обґрунтуйте походження прізвищ Гарбарук, Чинбар, Чинбаренко, Чинбарук?
5. Обґрунтуйте походження прізвища Рудницький.
6. Обґрунтуйте походження прізвищ Кравчук, Кравець, Кравченко?
7. Обґрунтуйте походження прізвищ Шевчук, Шевченко?
8. Обґрунтуйте походження прізвища Рудянин?
9. Обґрунтуйте походження прізвищ Колодій, Колодійчук?
10. Обґрунтуйте походження прізвищ Стельмах, Стельмашук?
11. Обґрунтуйте походження прізвищ Столярчук, Столяренко?
12. Обґрунтуйте походження прізвищ Теслюк, Тесленко?
13. Обґрунтуйте походження прізвищ Бондар, Бондарчук, Бондаренко.
14. Обґрунтуйте походження прізвищ Гончаренко, Гончарук?
15. Обґрунтуйте походження назв сіл, які мають слово Гута?
16. Обґрунтуйте походження назв сіл, які мають слово Руда?
17. Обґрунтуйте походження назв сіл, які мають слово Буда, Будки?

Література

1. Нематеріальна культурна спадщина Волині. URL: <http://www.nmck-volyn.com.ua/video.php>.
2. Батирєва І. Ремесло на плечах не висить і хліба не просить, а хліб дає. *Автентична Україна*. URL: <https://authenticukraine.com.ua/traditions-crafts>.

3. Боряк О.О., Герасимчук О.В. Веретено та пряслиця у слов'янській міфологічній традиції. *Народна творчість та етнографія*. 1990. № 1. С. 30–36.
4. Веремійчик І. Традиційні знаряддя праці, промисли і ремесла на Волині. Луцьк, 1995.
5. Виготовлення драниці та гонту. URL: <https://about-ukraine.com/vigotovlennya-dranitsi-ta-gontu/>.
6. Виробництво вугілля, поташу, смоли і дьогтю. URL: <https://about-ukraine.com/virobnitstvo-vugillya-potashu-smoli-i-dogtyu/>.
7. Вовчук О. Під Луцьком викопали унікальну пам'ятку. ФОТО [Гончарна піч у с. Жидичин] (2014). URL: <https://www.volynpost.com/news/34749-pid-luckom-vykopaly-unikalnu-pamiatku-foto>.
8. Гвоздевич С. Обрядово-символічна функція виробів з дерева у традиційно-побутовій культурі українців (XIX–XX ст.). *Народознавчі Зошити*. 2004. Ч. 5–6. С. 689–704.
9. Дмитренко А. Музейні колекції і народні майстри: До 85-річчя від дня народження Володимира Ковальчука [Гончарство с. Кульчин]. *Волинський музей: історія і сучасність*: Наук. зб. Вип. 5. Луцьк, 2014. С. 40–46.
10. Дмитренко А., Грабинська О. «Було не савити, не варварити, не андросити, а куделицю підносити» (традиції ткацтва у селі Крижівка Рожищенського району). *Минуле і сучасне Волині та Полісся: Рожище і рожищенці в історії Волині та України: проблеми волинезнавства*. Наук. зб. Вип. 28. Луцьк, 2008.
11. Дмитренко А. «Черченськії славні ткалі...»: обробка волокна, ткацтво і вишивка села Черче. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Камінь-Каширський район в історії України і Волині*. Науковий збірник. Випуск 69 / Упоряд.: Г. Бондаренко, А. Силюк, А. Шваб, С. Чибирак. Луцьк, 2020. С. 56–62.
12. Дмитренко А. А. Атрибуція кераміки: за фондами Музею етнографії Волині та Полісся при ВНУ імені Лесі Українки та Волинського

- красназавчого музею: навчально-методичний комплекс. Луцьк: Терен, 2022. 100 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21149/2/dmytrenko.pdf>.
13. Істоміна Г. В. Мистецтво народної кераміки Волині другої половини XIX – XX століть. Рівне : Волинські обереги, 2009.
 14. Кубицька Н. Майстри гончарного ремесла с. Рокити Старовиживського району. *Минуле і сучасне Волині й Полісся : народна культура – шлях до себе* : 36. наук. пр. – Луцьк, 2003. Вип. 11. С. 91–93.
 15. Литвинчук Н.В. Традиційна культура. Ремесла та промисли. *Енциклопедія історії України: Україна – Українці*. Кн. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2018. 608 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=tradytsijna_kultura_remesla_ta_promysly.
 16. Лісорубство і лісосплав. URL: <https://about-ukraine.com/lisorubstvo-i-lisosplav/>.
 17. Лозоплетіння. URL: <http://www.info-library.com.ua/libs/kraeznavstvo/59-opillja/624-domashni-promisli-ta-remesla.html>.
 18. Майданець І. Давні волинські рудники. 2024. URL: [https://www.facebook.com/groups/2303265803250520/user/61565271843765/?__cft__\[0\]=AZW6QefDUD0aVua7Q95FHZFJg_u86jMj_nPwTHxnJSjfka08hm_WaH4vqTNoY06luAb3rHNZQ76H3oNOEH8Z0KQ_Kuj4b6sT_jJpzG4xjd0K0E6XNBubVHqQc5KGzyNF0GedvZUbnMtFYwbEFC6HvANbVhVLe3OWZg3kxC18QTScmQ_Cd8o1OPmC2zmSiudaZs&_tn_=%2CP-R](https://www.facebook.com/groups/2303265803250520/user/61565271843765/?__cft__[0]=AZW6QefDUD0aVua7Q95FHZFJg_u86jMj_nPwTHxnJSjfka08hm_WaH4vqTNoY06luAb3rHNZQ76H3oNOEH8Z0KQ_Kuj4b6sT_jJpzG4xjd0K0E6XNBubVHqQc5KGzyNF0GedvZUbnMtFYwbEFC6HvANbVhVLe3OWZg3kxC18QTScmQ_Cd8o1OPmC2zmSiudaZs&_tn_=%2CP-R).
 19. Обробка деревини. URL: <http://www.info-library.com.ua/libs/kraeznavstvo/59-opillja/624-domashni-promisli-ta-remesla.html>.
 20. Обробка льону та конопель. URL: <http://www.info->

library.com.ua/libs/kraeznavstvo/59-opillja/624-domashni-promisli-ta-remesla.html.

- 21.Парай О. Традиційне ткацтво громади на Волині внесли у національний перелік культурної спадщини. 2023. URL: <https://suspilne.media/lutsk/649110-tradicijne-tkactvo-gromadi-na-volini-vnesli-u-nacionalnij-perelik-kulturnoi-spadsini/>.
- 22.Ремесла та промисли. *Етнографія*. URL: <https://ethnography.org.ua/content/remesla-ta-promysly>.
- 23.Сауляк Б. Народні промисли та ремесла українців як складова креативних індустрій. *Народна творчість та етнологія*. 2019. № 4. С. 95–100. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/uploads/2019/4/publications/95.pdf>.
- 24.Телегей Н. Традиційне ткацтво жителів північно-східної частини Чернігівщини. *Народознавчі Зошити*. 2001. № 3. С. 563–580. URL: <https://nz.lviv.ua/2021-3-7/>.
- 25.Що відомо про унікальну майстерню гобеленів у Горохові (23.03.2020). URL: <https://history.rayon.in.ua/news/233310-shcho-vidomo-pro-unikalnu-maisterniu-gobeleniv-u-gorohovi>.

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ

ТРАДИЦІЇ ХАРЧУВАННЯ УКРАЇНЦІВ

Семінарське заняття 6–7. Повсякденне і обрядово-ритуальне харчування українців (4 год.)

Питання для обговорення

1. Господарська основа харчування. Харчові запаси.
2. Повсякденні страви із зернових. Традиції випікання хліба.
3. Овочеві страви у повсякденному харчуванні українців.
4. М'ясні і молочні страви.
5. Фрукти, ягоди, гриби у структурі традиційного харчування. Традиційні напої.
6. Традиції харчування
7. Їжа у святах календарного циклу : а) зимових; б) весняних; в) літньо-осінніх.
8. Їжа у родинних обрядах : родильних, весільних, поховально-поминальних.
9. Традиції харчування у Волинському обласному переліку елементів нематеріальної культурної спадщини.

Опрацювати поняття : *Пилипівський піст, Великий піст, Петрівка, Спасівка; голодні дні; калита, балабушки, кутя, хліб-корочун, всеїдний тиждень, Сирний тиждень, «жайворонки», жиляники, «хрести», «тайна вечеря», паска, бабка, «драбинки», «мандрики», «шулики», хліб-«зажинач», «бабина каша», коровай, лежень, верч, «гуска», коливо, сита, «тужики».*

Відеолекція

1. Харчування : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. YouTube. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=1uAQxBbzMog>.

Література

1. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини. URL: <https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/naczionalnyj-perelik-elementiv-nks-2.pdf> Артюх Л. Ф. Українська народна кулінарія. Київ : Наукова думка, 1977.
2. Нематеріальна культурна спадщина Волині. URL: <http://www.nmck-volyn.com.ua/video.php>.
3. Артюх Л. Ф. Україна, держава: харчування та їжа. *Енциклопедія історії України: Україна – Українці*. Кн. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2018. 608 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=1.%204.%204.
4. Боренько Н. Народне харчування українців Полісся: ритуально-міфологічна основа родинних традицій. *Минуле і сучасне Волині й Полісся: роде наш красний*. Луцьк, 2007. С.127–131.
5. Боренько Н. Поліський хліб: обрядові дії і заборони. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. 2017. Вип. 24. С. 75–90. URL: https://philosophy.karazin.ua/ua/kafedra/visn_ua/24/10_borenko.pdf.
6. Борщ як частина українського культурного коду. *Ukrainer*. 2022. URL: <https://www.ukrainer.net/borshch/>.
7. Давидюк М. Традиційне харчування волинян. Народна творчість та етнографія. 2006. № 1. С. 38–50; № 2 С. 61–70.
8. Захарченко С. Роль і місце каші в обрядовості українців. *Минуле і сучасне Волині й Полісся : роде наш красний*. Вип. 24. Луцьк, 2007. С. 141–144.
9. Зюбровський А. Традиційні методи, способи та критерії перевірки стану готовності печі для всадження хліба на Волині в кінці XIX – на початку

- XXI століття. *Народознавчі Зошити*. 2021. № 1 (157). С. 73–83. URL: <https://nz.lviv.ua/2021-1-10/>.
10. Кулінарна мапа України. *Ясенвіт*. 2024. URL: <https://yasensvit.ua/media/osvitni/kulinarna-mapa-ukrayiny/>.
11. Мірошніченко-Гусак Л. Весільне печиво волинян : його різновиди та оздоблення. *Минуле і сучасне Волині та Полісся : Роде наш красний*. Зб. наук. пр. Вип. 24. Луцьк : МП «Пульс», 2007. С. 52–54.
12. Народна культура. Харчування. *Етнографія*. URL: <https://ethnography.org.ua/statti/harchuvannya>.
13. Плесконос А. А., Писаренко Н. Л. Національна кулінарна спадщина України / худож. О. Андрощук. Київ : Балтія Друк, 2021. 150 с.
14. Тарас Я. Харчування в сімейному побуті та календарній обрядовості на Покутті. *Народознавчі Зошити*. 2023. № 1. С. 44–57. URL: <https://nz.lviv.ua/2023-1-8/>.
15. Як смакує Україна: гастрономічні традиції та найвідоміші страви. *Discover*. 2023. URL: <https://discover.ua/inspiration/ak-smakue-ukraina-gastronomicni-tradicii-ta-najvidomisi-stravi>.

ТРАДИЦІЙНІ ПОСЕЛЕННЯ ТА ЖИТЛА В УКРАЇНІ

Завдання для самостійної роботи

1. Назвіть зони сільських поселень в Україні. Їх характерні риси.
2. Назвіть типи сільських поселень в Україні.
3. Які поселення археологи відносять до неукріплених?
4. Які поселення археологи відносять до укріплених?
5. Що таке вільні та нерегулярні поселення?
6. Що таке городище, дворище?
7. З яких частин складалося середньовічне місто?
8. Що таке село? Коли почався перехід від малодвірних до багатодвірних

поселень?

9. Що таке хутір? Причини виникнення хуторів.
10. Що таке присілок, виселок?
11. Назвіть форми сільських поселень в Україні.
12. Які поселення називають безсистемними? Для яких регіонів вони були найбільш характерними?
13. Які поселення називають системними?
14. Які поселення називають вуличними? Що сприяло їх виникненню в Україні, на Волині?
15. Які поселення називають квартальними?
16. Які поселення називають рядовими?
17. Які поселення називають круговими?
18. Які поселення називають радіальними?
19. Центр села, сакральний і несакральний простір.
20. Що таке двір?
21. Що таке садиба?
22. Розміщення хати відносно сонця.
23. Розміщення хати відносно вулиці.
24. Назвіть форми забудови дворів.
25. Що таке Закритий двір? Для яких регіонів України він характерний? Назви?
26. Що таке гражда, зимівник?
27. Які типи огорожі традиційно характерні для України?
28. Назвіть традиційні господарські споруди українського двору.
29. Що таке клуня? Для чого вона використовувалась?
30. Яке призначення хліва (стайні, кошари)?
31. Яке призначення кучі (сажу)?
32. Призначення повітки (шопи, колешні)?
33. Конструктивні особливості зрубного житла.
34. Конструктивні особливості каркасного житла.

35. Конструктивні особливості монолітного житла.
36. Вікна у традиційному житлі.
37. Що таке сволок?
38. Покрівельні матеріали традиційного житла та їх регіональне поширення.
39. Однокамерне житло, кліть, стебка.
40. Двокамерний тип народного житла.
41. Планувальні варіанти трикамерного житла.
42. Поширення багатокамерного житла.
43. Організація інтер'єру традиційного житла.
44. Що таке курна піч, курна хата?
45. Житлова обрядовість: «чисті» і «нечисті» місця.
46. Житлова обрядовість: вибір деревини для житла, «погані» дерева.
47. Житлова обрядовість: закладини, закладання першої підвалини, «будівельна жертва».
48. Житлова обрядовість: толока.
49. Житлова обрядовість: завершення будівництва, «квітка».
50. Житлова обрядовість: перехід у нове житло, новосілля.
51. Будівлі громадського центру.
52. Виробничі споруди українського села.
53. Поширення млинів і вітряків в Україні.

Відеолекція

1. Житло : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. YouTube. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=HS77S1ZXSNc&t=911s>.

Література

1. Вашук Г. Символіка обрядодій при спорудженні житла на Любомльщині. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Любомль в історії України та Волині.*

- Наук. зб. Вип. 25. Луцьк : МП «Пульс», 2007. С. 228–231.
2. Гладкий М. Тваринницькі будівлі поліщуків та їх облаштування. *Народознавчі Зошити*. 2001. Ч. 3. С. 549–554.
 3. Данилюк А. Г. Народна архітектура Волинського Полісся. Луцьк : Б. в : Рівне : Волинські обереги, 2002.
 4. Данилюк А. Г. Давні господарські будівлі на Поліссі. Народна творчість та етнографія. 1978. № 3. С. 62–64.
 5. Данилюк А. Г. Наша хата : Етнографічний нарис про традиційне поліське житло. Луцьк : Надстир'я, 1993.
 6. Данилюк А. Волинь : пам'ятки народної архітектури. Луцьк : Надстир'я, 2000.
 7. Радович Р. Поліська стебка (За матеріалами Правобережного Полісся). *Записки НТШ*. Львів, 2010. Т. ССLIX.
 8. Радович Р. Еволюція поліського житла (формування двох- та трикамерних однохатніх споруд). *Народознавчі Зошити*. 2016. № 6.
 9. Радович Р. Поліське житло: культурно-генетичні витоки та еволюційні процеси. Львів, 2017.
https://www.academia.edu/45141677/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%BB%D0%BE_%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE_%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%B8_%D1%82%D0%B0_%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D0%B8
 10. Сілецький Р. Б. Традиційна культура. Житло. *Енциклопедія історії України: Україна – Українці*. Кн. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2018. 608 с.
 URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21>

[REF=10&S21FMT=eu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=tradytsijna_kultura_zh_ytlo.](https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/navishchomati-mertsia-pid-porogom-traditsiine-ukrayinske-zhitlo-ta-iogo-simvolika-roman-siletskii/)

11. Сілецький Р. Традиційне поліське село та його символика. *Локальна історія*. 2023. URL: <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/navishchomati-mertsia-pid-porogom-traditsiine-ukrayinske-zhitlo-ta-iogo-simvolika-roman-siletskii/>.
12. Фіть Н. Традиційне житло на Волині у XIX – на початку XX століття. *Хроніки Любарта*. 2024. URL: <https://www.hroniky.com/articles/view/441-tradytsiine-zhytlo-na-volyni-u-khikh-na-pochatku-khkh-stolittia>.

ТРАДИЦІЙНИЙ ОДЯГ УКРАЇНЦІВ

Завдання для самостійної роботи

1. Що є основою традиційного вбрання українців?
2. Особливості тунікоподібної сорочки.
3. Особливості уставкової сорочки.
4. Особливості сорочки на кокетці.
5. Особливості додільної сорочки.
6. Особливості сорочки «до підточки».
7. Найдавніші способи орнаментування волинської сорочки.
8. Найдавніша кольорова гама в декорі волинських сорочок.
9. В чому особливості занизування?
10. В чому особливості лічильної гладі?
11. Коли у вишивці поширилась техніка «хрестик»?
12. Чи правда «червоне, то любов, а чорне, то життя»?
13. Коли поширилась двоколірна вишивка? Причини?
14. На марках, випущених Укрпоштою, бачимо, що для вишивки Волині

найбільш характерні узори із троянд. Чи так це?

15. Чи характерні квіткові орнаменти для традиційних чоловічих сорочок Волині?

16. Яке нагрудне вбрання характерне для Волині?

17. Особливості декорування нагрудного одягу етнографічної Волині і Полісся.

18. Назвіть традиційне стегнове вбрання чоловіків на Волині.

19. Чи носили волинські жінки плахти?

20. В чому особливості літника?

21. Що таке «фартух» у вбранні волинських жінок?

22. Коли на Волині поширились спідниці із стрічками?

23. Яке плечове вбрання носили волинські жінки і чоловіки восени, взимку, навесні?

24. Що таке серняга?

25. «Язики» у традиційному вбранні – це що?

26. «Вуса» у традиційному вбранні – це що?

27. «Ряси» у традиційному вбранні – це що?

28. Які традиційні чоловічі зачіски вам відомі?

29. Які головні убори волинських чоловіків вам відомі?

30. Які традиційні жіночі зачіски вам відомі?

31. Що таке «рубання коси»?

32. Зо значить «засвітити волосся»?

33. З чого складався головний убір дівчини?

34. З чого складався головний убір заміжньої жінки?

35. Що таке намітка?

36. Що таке очіпок, чеpecь?

37. Що таке кечка, кибалка?

38. Коли волинські жінки почали носити хустки?

39. Назвіть традиційні прикраси.

40. Що таке пацьори?

- 41.Що таке коралі, справжні коралі?
- 42.Що таке дукач, личман?
- 43.Яке взуття традиційно носили мешканці Волині?
- 44.Що таке крайка?
Типологія сорочок.
- 45.Нагрудне вбрання.
- 46.Чоловічий і жіночий стеговий одяг.
- 47.Осінньо-весняне та зимове верхнє вбрання.
- 48.Жіночі і чоловічі зачіски та головні убори.
- 49.Взуття, прикраси, доповнення до одягу.

Відеолекції

1. Вбрання : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. *YouTube*. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=NKEg3-L4Zh0&t=38s>.
2. *Лекція циклу «Знай більше»*: Волинська сорочка [Електронний ресурс] / читає А. Дмитренко. 20.05.2021. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=OjcBM7iqig0>.

Література

1. Гатальська Н., Івашків Г. Поетика волинського вбрання (Колекція народного святкового одягу волинян у фондах Волинського краєзнавчого музею). *Минуле і сучасне Волині й Полісся : Народна культура – шлях до себе*. Зб. наук. пр. Вип. 11. Луцьк : МП «Пульс», 2003. С. 77–80.
2. Гатальська Н. Святкове нагрудне вбрання жінок Волині і Західного Полісся у збірці Волинського краєзнавчого музею. *Волинський музей : Історія та сучасність*. Вип. II. Луцьк, 1999. С. 41–43.
3. Дмитренко А. Міфи і факти про «українську» сорочку. *Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу*: Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції

- (Луцьк, 23–24 травня 2024 року) / Упоряд. О. А. Бундак, Л. В. Бензель. Луцьк: ЛіРол, 2024. С. 33–40. Луцьк, 2024. С. 33–40.
4. Дмитренко А., Боровицька Т. Конструктивні особливості жіночих сорочок зі збірки Музею етнографії Волині та Полісся. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Волинь у 1941 році: люди, події, факти. Сторінки історії Іваничівщини*. Наук. зб. Вип. 39: Матеріали XXXIX Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, смт. Іваничі. / Упоряд. А. Силук, Л. Куль. Луцьк, 2011. С. 345–348
 5. Косміна О. Ю. Українське народне вбрання. Київ : Балтія-Друк, 2017. 256 с.
 6. Пономар Л. Традиційний народний одягу вимірі сучасних націоконсолідаційних процесів. *Народна творчість та етнологія*. 2024. № 1. С. 34–41. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/2024-rik/1/2746-rozvidky-ta-materialy/5596-tradytsiinyi-narodnyi-odiah-u-vymiri-suchasnykh-natsiokonsolidatsiinykh-protseviv>.
 7. Скляр В. Народне вбрання Луганщини: етнічна традиція, ідентифікаційні коди. *Українознавство*. 2024. № 2. С. 44–56. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/308781>.
 8. Стельмашук Г. Давнє вбрання на Волині : Етнографічно-мистецтвознавче дослідження. Луцьк : Волинська обл. друк., 2006.
 9. Стельмашук Г. Традиційні головні убори українців. Київ : Наукова думка, 1993.
 10. Фіть Н. Жіночі головні убори на Волині в XIX – першій половині XX століття. *Хроніки Любарта*. 2019. URL: <https://www.hroniky.com/articles/view/437-zhinochi-holovni-ubory-na-volyni-u-khikh-pershii-polovyni-khkh-st>.
 11. Фіть Н. Традиційні прикраси волинянок XIX – початку XX століття. *Хроніки Любарта*. 2019. URL: <https://www.hroniky.com/articles/view/429-tradytsiini-prykrasy-volynianok-xix-pochatku-khkh-st>.
 12. Фіть Н. Які хустки носили на Волині 100 років тому. *Хроніки Любарта*.

2018. URL: <https://www.hroniky.com/news/view/13524-iaki-khustky-nosyly-na-volyni-sto-rokiv-tomu>.

ТРАДИЦІЙНІ ШЛЯХИ СПОЛУЧЕННЯ, ТРАНСПОРТ І СПОСОБИ ПЕРЕНЕСЕННЯ ВАНТАЖІВ

Завдання для самостійної роботи

1. Мережа давніх водних транспортних артерій в Україні.
2. Шлях «із варяг у греки» – звідки і куди?
3. Назвіть водні транспортні засоби.
4. Що таке пліт?
5. В чому особливість карпатських і поліських плотогонів.
6. Які типи човнів вам відомі?
7. Човен і крипа, чайка – це що?
8. Конструкція козацької чайки.
9. Які судна, що плавали на українських річках, вам відомі?
10. Коли і де в Україні з'явився перший пароплави?
11. Які традиційні споруди переправи через водойми вам відомі?
12. Що таке пором? Які види поромів вам відомі?
13. Коли розпочалось будівництво мостів в Україні.?
14. Назвіть найдавніші сухопутні шляхи в Україні.
15. Де йшов Соляний шлях?
16. Де йшов Татарський шлях?
17. Чому друга назва Молдавського шляху Золотий?
18. Коли розпочалось впорядкування доріг в Україні?
19. Що таке шарварок?
20. Які види доріг були в Україні до XIX ст.?
21. Коли почалось будівництво залізниць?
22. Назвіть, відомі вам, найпростіші способи транспортування вантажів.

23. Поширення в'ючно-верхового транспорту в українців.
24. Полозний транспорт українців. Типи саней.
25. Колісний транспорт українців. Розподіл возів за функціональним призначенням.
26. Що перевозили за допомогою гарби?
27. Що перевозили за допомогою мажари?
28. Що перевозили мажею?
29. Де використовувались лінійки, тачанки?
30. Де використовувались вози брички, кочі?
31. Де використовувались, кочі, карета та ін.
32. Як транспортували сіно з боліт на Поліссі?
33. Як транспортували сіно з гір у Карпатах?

Відеолекції

1. Водний транспорт : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=5qkocBKPG_4.
2. Сухопутний транспорт : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Epd3x_tW-Ak&t=452s.

Література

1. Бичко З. Українські народні назви дорожніх пристосувань. *Народна творчість та етнографія*. 1987. № 3. С. 72–74.
2. Боряк Г. В. Торговельні шляхи на Волині в першій половині XVI ст. *Минуле і сучасне Волині*. Луцьк, 1985. С. 168–172.
3. Веремійчик І. Традиційні заняття праці, промисли і ремесла на Волині. Луцьк, 1995.
4. Глушко М. Гужовий полозний транспорт населення України доби неоліту: реконструкція ходової частини і кузова. *Вісник Інституту археології*.

2007. Вип. 2. С. 55–73. URL: http://dspace.lnlibrary.lviv.ua/bitstream/123456789/2870/3/55-73_%3F%3F%3F%3F%3F%3F%20_%3F.pdf.
5. Глушко М. Традиційний санний транспорт волинян. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2016. Вип. 17. С. 61–72. URL: <file:///D:/Admin/Downloads/763-2097-1-PB.pdf>.
 6. Глушко М. Традиційні запряги тварин і тяглові засоби колісного транспорту поліщуків. *Древляни*. Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. С. 109–120.
 7. Глушко М. Шляхи сполучення і традиційний транспорт Старосамбірщини. *Народознавчі Зошити*. 2009. № 5–6. С. 634–648.
 8. Глушко М. Шляхи сполучення і транспортні засоби в українських Карпатах другої половини XIX – поч. XX ст. Київ: Наукова думка, **1993**. 223 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0004485.
 9. Глушко М. С. Традиційна культура. Транспорт. *Енциклопедія історії України: Україна – Українці*. Кн. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2018. 608 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=tradytsijna_kultura_transport.
 10. Давні транспортні засоби пересування українців. *Спадок*. URL: <https://spadok.org.ua/starozhytnosti/davni-transportni-zasoby-peresuvannya-ukrayintsiv>.
 11. Захарова М.Н. Транспорт Карпат та його локальні особливості. *Народна творчість та етнографія*. 1976. № 4. С. 68–71.

12. Приходько М. Сухопутний транспорт на Україні. *Народна творчість та етнографія* 1975. № 5. С. 63–66.
13. Пришляк В. Торговельні шляхи Західної Волині в XVI–XVIII ст. *Тези конференції, присвяченої «Атласу історії культури Волинської області»*. Луцьк, 1991. С. 49–50.
14. Сауляк Б. Трансформація традиційних засобів пересування подільян наприкінці XIX – упродовж XX століття. *Народна творчість та етнологія*. 2014. № 3. С. 85–95. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/uploads/2014/3/publications/85.pdf>.
15. Снігоходи, раки, гирджоли: зимові види транспорту наших предків. URL: https://galinfo.com.ua/news/snigohody_raky_gyrdzholy_zymovi_vydy_transpoutu_nashyh_predkiv_379761.html.
16. Стрішенець М. М. Греблебудування на Україні у XVI–XVII ст. *Народна творчість та етнографія*. 1980. № 4. С. 42–45.

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ І СІМЕЙНИЙ ПОБУТ **ТА ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ**

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ (ГРОМАДСЬКИЙ) ПОБУТ УКРАЇНЦІВ

Завдання для самостійної роботи

1. Що таке соціонормативний (громадський) побут?
2. Що таке громада?
3. Що таке копа, купа?
4. Коли почалось руйнування поземельної общини і традиційних громад в Україні, причини?
5. Який орган самоврядування був найвищою владою в українському селі?
6. Що таке громадська рада? Склад?
7. Який спосіб потрапити до громадської ради?
8. Хто такий вїйт, солтис?
9. Хто такий староста громади?
10. Хто такий тивун, отаман?
11. Хто міг бути старостою громади? Вимоги?
12. Кому в громаді належала адміністративна влада?
13. Який орган був розпорядчим органом громади?
14. Що таке віче?
15. Що таке сільський сход?
16. Які питання вирішувались на сільському сході?
17. Хто здійснював судочинство у громаді?
18. Що таке звичаєве право?
19. Які типи землеволодіння традиційно характерні для українського села?
20. Назвіть форми колективної взаємодопомоги в українському селі.
21. Назвіть форми громадського дозвілля в українському селі.
22. Які функції в громаді виконувала корчма?

23. Які функції в громаді виконувала церква?
24. Що таке храмові свята?
25. Назвіть основні принципи традиційного українського етикету.
26. Молодіжне дозвілля в Україні.
27. Прийом до молодіжних громад.
28. Хто такий береза у молодіжній громаді?
29. Традиції проведення вечорниць в Україні.
30. «Вулиці» як місця молодіжних зібрань в Україні.
31. Цехи як громадські спільності.
32. Січове козацтво як своєрідна соціально-політична організація українського народу.
33. Чумацтво як самобутнє громадське утворення українського народу.
34. Церковні братства як релігійно-громадські спільності в Україні. Основні періоди функціонування.
35. Побут та звичаї лірників і кобзарів.
36. Жебрак як традиційна фігура етнокультурного ландшафту.

Література

1. Бойко О.Д. Українська народна громада. *Енциклопедія історії України: Україна – Українці*. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2019. 842 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Ukrainska_nar_hroma_da.
2. Глоба Т. «По степу широкім чумаки ідуть, на возах широких рибу-сіль везуть». URL: <https://www.libr.dp.ua/?do=ukrainica&id=3&idg=68>.
3. Горинь Г. Громадський побут сільського населення Українських Карпат (XIX – 30-ті роки XX ст.). Київ : Наукова думка, 1993.

4. Горова В. Громадські традиції дозвілля і спілкування українських селян у другій половині XX – на початку XXI століття (за експедиційними матеріалами). URL:
<http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2020/61/articles/1.pdf>.
5. Гримич М. Звичаєве цивільне право українців XIX – початку XX століття. – К. : Б.В., 2004.
6. Гримич М. Інститут власності у звичаєво-правовій культурі українців XIX – початку XX століття. Київ: Б. в., 2004.
7. Грицишин Н. Громадський контроль за опікунами осиротілих дітей у сільському побуті Галичини (20-30-ті рр. XX ст.). *Етнічна культура українців*. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2006. С. 235–246.
8. Громадський побут. *Енциклопедія сучасної України*. URL:
<https://esu.com.ua/article-31964>.
9. Жебраки: історія і сучасність... URL:
<https://www.radiosvoboda.org/a/894079.html>.
10. Крикун Ю. Звичаєве право українців у наукових дослідженнях 1920 – на початку 1930-х років. Київ: Дуліби, 2016. 200 с.
11. Курочкін О. Жебрак як традиційна фігура етнокультурного ландшафту (до проблеми вивчення маргінальних груп). *Берегиня*. 2005. № 1. С. 73–84.
12. Назаренко В. Забуті дороги. Історія чумацького промислу. URL:
<https://localhistory.org.ua/texts/statti/zabuti-dorogi-istoriia-chumatskogo-promislu/.m>
13. Овсіюк О. Кобзарсько-лірницька традиція. URL:
<https://honchar.org.ua/blog/kobzarsko-lirnytska-tradytsiya-i145>.
14. Петрова Н. Традиційні ігри та розваги в дошлюбному спілкуванні українців і росіян Одещини. *Етнічна історія народів Європи : Традиційна етнічна культура слов'ян* : Зб. наук. пр. Київ : Стилос, 1999. С. 102–106.
15. Рожик М. Традиції українського національного права в історичній ретроспективі. *Народознавчі Зошити*. 2000. Ч. 4. С. 757–760.

16. Сільська громада та громадський побут. *Історія української культури*.

Т. 2. URL: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult208.htm>.

ШЛЮБ І СІМ'Я В УКРАЇНІ

Завдання для самостійної роботи

1. Що таке шлюб?
2. Що таке моногамний шлюб?
3. Що таке полігамний шлюб?
4. Що означав шлюб у період Київської Русі?
5. Шлюбний вік парубків у традиційному українському суспільстві.
6. Шлюбний вік дівчат у традиційному українському суспільстві.
7. Яка вікова різниця мала бути між нареченими за народними уявленнями?
8. До якого коліна спорідненості, за народними уявленнями, шлюб був неможливим?
9. Що означала соціальна ендогамність шлюбу в українців?
10. Нерівні шлюби у традиційному українському суспільстві – це які?
11. Що означала національна ендогамність шлюбу в українців?
12. Шлюб за згодою: суть.
13. Шлюб на віру: суть. У яких випадках?
14. Шлюб уходом: суть. Приклад.
15. Як ви розумієте давній звичай «на піч»?
16. Чи був в українців звичай сватання дівчини до парубка?
17. Що таке громадянський / цивільний шлюб у традиційному українському суспільстві?
18. Чи є Що таке громадянський / цивільний шлюб у сучасному українському суспільстві? Як його визначає законодавство?
19. З якого часу вінчання в церкві стало обов'язковим для верхівки

українського суспільства?

20.3 якого часу вінчання в церкві стало обов'язковим для усіх українців?

21.3 якого часу вінчання в церкві стало складовою весільного обряду?

22.3 якого часу наречені мали обов'язково жити разом після вінчання в церкві, а не після весілля?

23.В який час в основі шлюбу українців був шлюбний договір? Як він укладався?

24.Що таке винувні листи? У якому випадку їх оформляли?

25. Що таке віно, привінок?

26.Що таке змовини, заручини? Яку роль вони відігравали в укладанні шлюбу?

27.Чи відомий вам звичай «краяти сир»? Що він означав в укладанні шлюбу?

28.Що таке материзна? Хто нею розпоряджався?

29.Що таке посаг?

30.Що таке «скриня» у шлюбних звичаях українців?

31.Що таке «худоба» у шлюбних звичаях українців?

32.Що таке «шлюб на вітер»?

33.Який шлюб у традиційному українському суспільстві називався «незаконним», «биковим»?

34.Чи існувала традиція розривання шлюбів у традиційному українському суспільстві?

35.Організації виробничої діяльності української сім'ї.

36.Статевовіковий поділ праці в українській родині.

37.Обов'язки жінки у традиційній українській родині.

38.Обов'язки чоловіка у традиційній українській родині.

39.Які види робіт подружжя виконувало спільно?

40.Обов'язки дітей у традиційній українській родині.

41.Обов'язки людей літнього віку в традиційній українській родині.

42.В чому проявлялась субординація у традиційній українській родині?

43.Хто ніс відповідальність за виховання дітей у традиційній українській

родині?

44. Як відбувалось формування національної свідомості у традиційній українській родині?
45. Хто ніс відповідальність за аморальні вчинки жінки у традиційній українській родині?
46. Місце невістки у традиційній українській родині.
47. Місце приймака у традиційній українській родині.
48. Хто такі родичі?
49. Хто такі свояки?
50. Дружина і чоловік – родичі?

Відеолекції

1. Сімейний устрій : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HgpWwRYnodQ>.

Література

1. Атаманчук М. На «ти» чи на «Ви»? *Берегиня*. 2005. № 4. С. 73–74.
2. Дмитренко А., Натальчук Т. Сімейний побут населення Волині в середині XIX ст. (за повістями Ю. Крашевського). *Минуле і сучасне Волині та Полісся : Роде наш красний*. Зб. наук. пр. Вип. 24. Луцьк, 2007. С. 28–33.
3. Кондратович О. «Як у лузі калиночка з квітками» : Образ жінки-матері у поліському фольклор. Луцьк : Медіа, 1999.
4. Кондратюк О. Ступінь спорідненості при укладенні шлюбу серед селян у XIX ст. *Етнічна історія народів Європи*. Зб. наук. пр. Вип. 22. Київ : Унісерв, 2007. С. 79–84.
5. Кондратюк О. Дослідження побратимства (посестринства) та «кумлення» в традиційному українському суспільстві. *Етнічна історія народів Європи*. Зб. наук. пр. Вип. 21. Київ : Унісерв, 2006. С. 103–106.
6. Кондратюк О. Родинне коло: трансформація спорідненості в

українському суспільстві впродовж XIX – XX століть. Вінниця: Твори, 2021. 348 с.

7. Кравець О. Сімейний побут і звичаї українського народу. Київ: Наукова думка, 1974.
8. Мушкетик Л. «Хто старший: чоловік чи жінка»: фольклорна рецепція гендерних поведінкових ролей у традиційній українській родині. Народознавчі Зошити. 2020. № 6. С. 1328–1343. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2020-6/10.pdf>.
9. Риндюк Т., Турейський І. Гендерна соціалізація дитини в традиційній культурі українців (кінець XIX – середина XX століття). *Народна творчість та етнологія*. 2024. № 1. С. 42–49. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/2024-rik/1/2746-rozvidky-ta-materialy/5598-henderna-sotsializatsiia-dytyny-v-tradytsiinii-kulturi-ukraintsiv-kinets-khikh-seredyna-khkh-stolittia>.

СВІТОГЛЯДНІ УЯВЛЕННЯ І ВІРУВАННЯ УКРАЇНЦІВ

Семінарське заняття 8. Міфологічна світоглядна система українців

(2 год.)

Питання для обговорення

1. Земля, вода і вогонь у системі традиційної свідомості українців.
2. Народні світоглядні уявлення про творення і будову світу.
3. Нижча міфологія українців (українська демонологія):
 - а) «знаючі», «непрості» люди;
 - б) відьма;
 - в) домовик;
 - г) русалки та мавки;
 - д) чорт.

Опрацювати поняття : світогляд, уявлення, вірування, народна філософія; «першоеlementи» світу, антропоморфізація землі, «непочата» вода, «живий» вогонь, «центр світу», «кінець землі», «світове» («космічне») дерево, «світове дерево» як модель світу, «той» світ, «вирій», концепція «паралельності» простору, «дух», «душа»;

нижча міфологія, демон, демонологія, «заложені» небіжчики, «ходячі» покійники, «дводушники», «П'ятниця» (Параскева-П'ятниця), «Середа», «Неділя», домовик, хованець, чорт, одмінок, зносок, лісовик, водяник, польовик, мавка, русалка, перелесник, утир, вовкулака, чаклун, відьма, злидні, блуд, мара, баба, богині.

Відеолекція

1. Світобачення українців Волинського Полісся у творчості Лесі Українки та народній міфології: образ русалки : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_8oah3chU7k&t=233s.

Література

1. Буйських Ю. Вихор в сучасній демонології українців. *Етнічна історія народів Європи*. 2009. Вип. 29. С. 22–31.
2. Буйських Ю. Домовик у традиційних віруваннях українців: походження образу. *Етнічна історія народів Європи*. 2008. Вип. 26. С. 120–127.
3. Буйських Ю. Колись русалки по землі ходили... : Жіночі образи української міфології. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2018. 320 с.
4. Буйських Ю. Нижча міфологія в системі традиційного світогляду українців (кінець XIX — початок XXI ст.). Автореф. дис.... канд. іст. наук. Київ, 2010. 21 с.
5. Буйських Ю. Нижча міфологія українців у світлі проблеми «двовір'я» та «народного християнства». *Етнічна історія народів Європи*. 2010. Вип. 33. С. 70–80. URL:

6. Буйських Ю. Образ дводушника в системі «нижчої міфології» українців. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія: Історичні науки*. 2008. С. 350–354. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17449/Buyskyh.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
7. Буйських Ю. Проблема класифікації персонажів нижчої міфології в українській та зарубіжній історіографії. *Етнічна історія народів Європи*. 2007. Вип. 22. С. 144–152.
8. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах і віруваннях. Київ: Довіра, 1993.
9. Гримич М. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців (Когнітивна антропологія). Київ, 2000.
10. Кривенко А. «Блуд» в демонологічних уявленнях та повір'ях волинян. *Народознавчі Зошити*. 2021. № 4. С. 886–892. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2021-4/15.pdf>.
11. Кривенко А. Народна демонологія Волині: календарно-обрядовий контекст. Львів: ІН НАН України, 2020. 280 с.
12. Кривенко А. Традиційні способи охорони від відьомських чарів у календарній обрядовості волинян. *Народознавчі Зошити*. 2021. № 3. 621–629. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2021-3/13.pdf>.
13. Курочкін О. В. Відьма в українській міфологічній традиції. *Народна творчість та етнографія*. 1990. № 4. С. 18–23.
14. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. Київ, 1994.
15. Ніколаєва А. Система символічного захисту у повсякденному житті українців Полісся (кінець XIX – початок XX ст.). Дрогобич: Коло, 2023. 288 с.
16. Рахно К. Створення світу з глини в космогонічних легендах українців та їхні витоки. *Народознавчі Зошити*. 2024. № 4. С. 955–972. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2024-4/25.pdf>.

17. Соболева О. Світоглядні уявлення та народна демонологія українців.
URL: <https://honchar.org.ua/blog/svitoglyadni-uyavlennya-ta-narodna-demonologiya-ukrayintsiv-i148>.
18. Українці: Народні вірування, повір'я, демонологія. Київ: Либідь, 1991.

НАРОДНА ЗНАННЯ УКРАЇНЦІВ

Семінарське заняття 9. Народні знання українців (2 год.)

Питання для обговорення

Астрономічні, математичні і геометричні знання.

Вимірювання часу, довжин, землі, вантажів і рідин.

Народна метеорологія.

Народна медицина та ветеринарія.

Народна педагогіка.

Опрацювати поняття : народні знання; народна астрономія, «Віз», «Великий Віз», «Пастух з гиргилою», «Малий Віз», «Пасіка», «Волосожар», «Квочка», «Квочка з курчатами», «Баба», «Косар», «Полиця», «Чепіги», «Хрест», «Дівка воду несе», «Дівчина з відрами», Чумацький шлях, Вечірня зоря, Вранішня зоря, Зорниця, «мітла», «оказія»; молодик, підповня, повня, остання квартира; народна метрологія, «лікоть», п'ядь, мала п'ядь, велика п'ядь, шаг, сажень, махова сажень, коса сажень; «день» землі, волока, упруг, гон, морг, десятина; пуд, гарнець, фунт, «камінь», берковець, кварта.

Література

1. Болтарович З. З народної медицини українців Полісся. *Народна творчість та етнографія*. 1986. № 2. С. 33–38.
2. Болтарович З. Народна медицина українців. Київ: Наукова думка, 1990.

3. Васянович О. Народні метеорологічні знання та вірування українців Середнього Полісся (досвід картографування). *Простір в історичних дослідженнях*. Зб. наук. пр. Переяслав, 2021. Вип. 2. С. 124–134.
URL: https://drive.google.com/file/d/1Qi_d9beI2HSgRI8bMAGuS7PM5qjHLw27/view.
4. Васянович О. Астрономія. Енциклопедія історії України. Том «Україна – Українці». Київ: Наукова думка, 2018. С. 266–270.
URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=1.%205.%203.
5. Васянович О. Виготовлення обиденного полотна на Українському Поліссі для викликання дощу. *Народознавчі зошити*. 2022. № 6 (168). С. 1350–1360. URL: <https://doi.org/10.15407/nz2022.06.1350>.
6. Васянович О. Метеорологія. Енциклопедія історії України. Київ: Наукова думка, 2018. Том «Україна – Українці». С. 277–266.
URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=1.%205.%202.
7. Васянович О. Раціоналізм окремих народних метеопрогнозів жителів Середнього Полісся. *Минуле і сучасне Волині та Полісся: Роде наш красний*. Зб. наук. пр. Вип. 24. Луцьк: МП «Пульс», 2007. С. 258–261.
8. Васянович О. Традиційні народні знання жителів Любешівщини: сучасний стан побутування. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Любешівщина в історії України і Волині*. Наук. зб. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2020. Вип. 68. С. 209–214.

9. Васянович О. Хатні локативи в метеорологічній магії відвернення грози на Українському Поліссі. *Простір в історичних дослідженнях*. Переяслав, 2023. С. 87–96. URL: <https://drive.google.com/file/d/1iEryXgqsyuNng4XXLrap9EOnjPLmaMgJ/view>.
10. Колодюк І. Народна медицина у традиційній культурі українців Центрального Полісся (остання чверть XX – початок XXI ст.). Київ, 2006.
11. Федорів О. Народна метеорологія українців Полісся. *Народна творчість та етнографія*. 1984. № 6. С. 52–55.
12. Чибирак С. Магічні дії, спрямовані на захист від грози і викликання дощу, в традиційній культурі Полісся. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Камінь-Каширський в історії Волині та України*. Наук. зб. Вип. 20. Луцьк, 2006. С. 207–210.
13. Чибирак С. Народні знання і світоглядні уявлення поліщуків як відображення колективного досвіду. *Минуле і сучасне Волині та Полісся: Роде наш красний*. Зб. наук. пр. Вип. 24. Луцьк: МП «Пульс», 2007. С. 85–88.

КАЛЕНДАРНІ ОБРЯДИ УКРАЇНЦІВ

Завдання для самостійної роботи

1. Що таке звичай?
2. Що таке обряд?
3. Що таке ритуал?
4. Що таке «народне православ'я»?
5. Коли, на вашу думку, сформувала ь обрядовість календарного року?
6. В чому суть солярної (космогонічної) теорія походження календарних

обрядових традицій?

7. В чому суть аграрна (господарської) теорії походження календарних обрядових традицій?
8. Назвіть хронологічні межі зимового календарного циклу українців.
9. Які свята зимового циклу вам відомі?
10. Назвіть хронологічні межі весняного календарного циклу українців.
11. Які свята зимового циклу вам відомі?
12. Основні мотиви Сирного тижня і Запустів.
13. Що таке Колодка?
14. Основні мотиви Великодня.
15. Що таке великодній цикл обрядовості? Хронологічні межі.
16. Що таке перехідні і неперехідні свята?
17. Назвіть хронологічні межі літнього календарного циклу українців.
18. Які свята літнього циклу вам відомі?
19. Назвіть хронологічні межі осіннього календарного циклу українців.
20. Які свята осіннього циклу вам відомі?
21. В чому труднощі виділення хронологічних меж осіннього і весняного календарного циклу українців?
22. Який пісенний цикл супроводжує зимові свята?
23. Який пісенний цикл супроводжує весняні свята?
24. Який пісенний цикл супроводжує літні свята?
25. Який пісенний цикл супроводжує осінні свята?
26. Назвіть солярні мотиви у зимових обрядах українців.
27. Назвіть солярні мотиви у весняних обрядах українців.
28. Назвіть солярні мотиви у літніх обрядах українців.
29. Назвіть аграрні мотиви свята Введення.
30. Свято Введення: дохристиянські і християнські мотиви.
31. Назвіть аграрні мотиви Різдва.
32. Різдво: дохристиянські і християнські мотиви.
33. Стрітєння: дохристиянські і християнські мотиви.

34. Свято Спаса: дохристиянські і християнські мотиви.
35. Свято Юрія: дохристиянські і християнські мотиви.
36. Назвіть аграрні мотиви Нового року.
37. Що таке Старий Новий рік?
38. Основне зимове свято українців.
39. Символом якого свята є ялинка?
40. Відколи ялинка почала використовуватись у зимових обрядах Українців?
Що їй передувало?
41. Хто такі Миколай, Санта Клаус і Дід Мороз?
42. Назвіть аграрні мотиви Великодня.
43. Назвіть аграрні мотиви свята Юрія.
44. Назвіть аграрні мотиви свят Спаса.
45. Основні мотиви Зелених свят.
46. Атрибути Зелених свят.
47. Зелені свята і русалки.
48. Для якого свята характерний обряд «женити комина»?
49. Що таке громнична свічка?
50. Вербна неділя: дохристиянські і християнські мотиви.
51. Назвіть шлюбно-сімейні мотиви в обрядах українців.
52. Культ предків в обрядах українців.
53. Які свята святкують у вашій родині? Що запам'яталося з дитинства?

Відеолекції

1. Календарна обрядовість : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=OQj_w_z0om4&t=27s.
2. Культ предків : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичію. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ExrMKu8dFZQ&t=395s>.

Телелекції циклу «Знай більше»:

1. «А вже недалечко червоне яєчко...» [Великодні звичаї на Волині] / читає А. Дмитренко, 24.04.2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zbWjCm6weTg>
2. «Святий Миколаю, я тебе благаю...» / читає А. Дмитренко, 19.12.2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=FL0KW2kw_p8.
3. Водяна Коляда і Водохреще [на Волині] / читає А. Дмитренко, 18.01.2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YcjS3wVFfcM>.
4. Волинський Великдень / читає А. Дмитренко, 1.05.2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wHM9gN8xM1Y>.
5. Звідки ти, ялинко? / читає А. Дмитренко, 01.01.2022. URL: https://www.youtube.com/watch?v=JzJY2Jl_BaY.
6. Коли українцям Новий рік святкувати? / читає А. Дмитренко, 01.01.2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=a6UgPxEvUx0>
7. Масниця, Колодка, Запусти: українські звичаї / читає А. Дмитренко, 08.03.2020. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KOOYEPuTKwY>.
8. Різдвяний цикл святково-обрядової культури українців. / читає А. Дмитренко, 23.12.2020. URL: https://www.youtube.com/watch?v=YV_0vMkVz20.
9. Свято Стрітіння: звичаї та обрядові дії (Вода) [на Волині] / читає А. Дмитренко, 15.02.2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=eggB3exDViY>.
10. Свято Стрітіння: звичаї та обрядові дії (Свічка) [на Волині] / читає А. Дмитренко, 15.02.2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HB8lKXJk7VY>.
11. Старий Новий рік [на Волині] / читає А. Дмитренко, 12.01.2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=roZUfPSdYII>.
12. Щедрий вечір і Новий рік [на Волині] / читає А. Дмитренко, 13.01.2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wZre3aO09B8>.

13. Як парубки і дівчата святкували: Андріївські вечорниці / читає А. Дмитренко, 13.12.2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0a1ZW41YFy0>.

Література

1. Анцибор Д. Під подушку чи під ялинку? Антропологічне дослідження свят. Київ: Лабораторія, 2023. 240 с.
2. Баглай М. Обрядові функції троїцької рослинності у волинян. *Народознавчі Зошити*. 2013. № 4. С. 608–615. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2013-4/7.pdf>.
3. Борисенко В. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців : Навч. посіб. Київ: Унісерв, 2000.
4. Дмитренко А. Різдвяні звичаї на Волині (за польовими дослідженнями). *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Християнство в історії і культурі Володимира-Волинського та Волині*: Наук. зб. Вип. 47. Луцьк: МП «Пульс», 2013. С. 91–96.
5. Дмитренко А. А. Обрядова атрибутика волинського Великодня в системі нематеріальної культурної спадщини. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Старовижівщина та її населені пункти в історії України та Волині*. Наук. зб. Вип. 70 / упоряд. Г. Бондаренко, В. Недзельський, А. Силюк, С. Чибирак. Луцьк – Стара Вижівка, 2021. С. 120–125. URL: <https://nsku.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/%D0%9C%D0%B8%D0%BD%D1%83%D0%BB%D0%B5-%D1%96-%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B5-%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%96-%D1%82%D0%B0-%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%81%D1%8F-%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B6%D1%96%D0%B2%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0.->

[%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA.-%D0%B7%D0%B1.-%D0%92%D0%B8%D0%BF.-70-2021.pdf](#)

6. Дмитренко А. Різдвяні звичаї на Волині: підготовка до свята, переддень Різдва. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Народна культура і музеї: Наук. зб. Вип. 44. Луцьк: Волинські старожитності, 2013. С. 227–232.*
7. Дмитренко А. Святково-обрядова культура поліщуків у праці М. Теодоровича «Волынь в описании городов, местечек и сел... Ковельский уезд». *Минуле і сучасне Волині та Полісся : Ковель і ковельчани в історії України та Волині. Зб. наук. пр. Ч. 1. Луцьк, 2003. С. 56–59.*
8. Дяків В. «Земля тоді здвигнеться, повертається літо на зиму»: особливості народної релігійності у святі Здвиження. *Народознавчі Зошити. 2024. № 1. С. 205–210. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2024-1/22.pdf>.*
9. Дяків В. «Полазник» на Введення як відображення народної релігійності в календарній обрядовості українців. *Народознавчі Зошити. 2023. № 5. С. 1265–1270. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2023-5/10.pdf>.*
10. Дяків В. Свято Семена: народна релігійність у традиційній календарній обрядовості українців на тлі передумов передріздвяного новорічного періоду. *Народознавчі Зошити. 2019. №2. С. 293–302. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2019-2/4.pdf>.*
11. Календарні обряди. *Етнографія.* URL: <https://ethnography.org.ua/statti/kalendarni-obryady>.
12. Кондратович О. Народний календар Волинського Полісся : від свята до свята. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009.
13. Конопка В. Хліборобський народний календар. *Повсюдне життя галичан у XIX – на початку XX століття.* Харків: Фоліо, 2020. С. 188–220. URL: https://www.academia.edu/45100341/Конопка_В_Хліборобський_народний_календар.
14. Курочкін О.В. Новорічні свята українців. Київ: Наукова думка, 1976.
15. Оніщук К. Календарна обрядовість Любомльщини зимового циклу.

- Минуле і сучасне Волині та Полісся. Любомль в історії України та Волині.*
Наук. зб. – Вип. 25. Луцьк : МП «Пульс», 2007. С. 235–241.
16. Пахолок І. Етнографічна специфіка троїцьких рослин. *Народознавчі Зошити*. 2013. № 2. С. 272–278. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2013-2/11.pdf>.
 17. Під зорями новорічними : традиційні щедрівки, рядження : Фольклорно-етнографічні записи Олекси Ошуркевича. Луцьк : Твердиня, 2009.
 18. Пуківський Ю. Весняна календарно-побутова обрядовість історико-етнографічної Волині. Львів : ПП «Ліана-М», 2015. 312 с., іл.
 19. Різдвяний вертеп на Волині. Записи текстів, упорядкування і вступна стаття Олекси Ошуркевича. Луцьк : Надстир'я, 1996.
 20. Серебрякова О. Звичаєво-обрядове використання деяких побутових предметів і ритуальних страв у календарній обрядовості українців: мантично-магічний аспект. *Народознавчі Зошити*. 2021. № 2. С. 327–341. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2021-2/9.pdf>.
 21. Цюриць С. А вже недалечко червоне яєчко. Луцьк : Надстир'я, 1993.

ОБРЯДИ В УКРАЇНСЬКІЙ РОДИНІ

Завдання для самостійної роботи

1. Що включають допологові звичаї українців?
2. Заборони для вагітної жінки
3. Традиції передбачення статі майбутньої дитини.
4. Власне пологи: звичаї.
5. Баба-повитуха.
6. Відрізання пуповини і перев'язування пупа новонародженого.
7. Перша купіль новонародженого.
8. Найменування новонародженого. «Хрест з води».
9. Родини, одвідки, навіст.

- 10.Хресні батьки.
- 11.Стрічні куми.
- 12.«Бабина» каша. «Биття каші».
- 13.Хрестини. Похрестини.
- 14.Пострижини.
- 15.Традиції дівування й парубкування. Молодіжні гурти.
- 16.Вечорниці. Вулиці.
- 17.Передвечсільні обряди: вивідування.
- 18.Традиції сватання.
- 19.Оглядини.
- 20.Заручини.
- 21.Барвінковий обряд.
- 22.Коровайний обряд. Коровайниці.
- 23.Сирний обряд.
- 24.Весільна свічка.
- 25.Традиції запрошення на весілля.
- 26.Дівич-вечір.
- 27.Весільне деревце.
- 28.Обряд розплітання коси.
- 29.Посад молодих.
- 30.Весільний поїзд.
- 31.Зустріч молодого у молодої.
- 32.Вінчання.
- 33.Розподіл короваю.
- 34.Обряд покривання молодої.
- 35.Зустріч молодих у домі нареченого.
- 36.Звичай «комори».
- 37.Перезва.
- 38.Післявесільні обряди.
- 39.Передвісники смерті.

- 40.Вітання в хаті, де є покійник.
- 41.Одяг померлого.
- 42.Зерно і січка при покійнику.
- 43.Гроші та інші предмети у труну.
- 44.«Вплив» покійника на різні види господарських робіт.
- 45.Назви місць поховання померлих.
- 46.Голосіння за померлими.
- 47.Хліб у похоронній обрядовості.
- 48.Коливо.
- 49.Індивідуальні поминання.
- 50.Громадські поминання. «Діди».

Відеолекція

1. Родинна обрядовість : відеолекція / читає А. Дмитренко, зйомка і монтаж Ігор та Марія Лукашевичі. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7cNeX9LcdEY&t=519s>.

Література

1. Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні. Київ: Наукова думка, 1988.
2. Борисенко В. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців : Навч. посіб. Київ: Унісерв, 2000.
3. Боряк О. Родинна обрядовість поліщуків (за матеріалами експедиційних досліджень). *Народна творчість та етнографія*. 2007. № 5. С. 59–63.
4. Боряк О. Традиційні уявлення про душу на теренах Українського Полісся (за польовими матеріалами). *Народознавчі Зошити*. 2021. № 6. С. 1335–1348. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2021-6/4.pdf>.
5. Боряк О. О. Україна, держава: Обряди життєвого циклу. *Енциклопедія історії України: Україна – Українці*. Кн. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2018.

608 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=1.%208.

6. Боряк О. «Як янгол вестиме до Бога...»: поховально-поминальна обрядовість українсько-білоруського пограниччя. Київ, 2021. 352 с.
7. Гатальська Н. Феномен повивальної баби в контексті народно-побутової культури Західного Полісся (за матеріалами польових досліджень). *Минуле і сучасне Волині та Полісся : Роде наш красний*. Зб. наук. пр. Вип. 24. Луцьк : МП «Пульс», 2007. С. 84–85.
8. Гороцько-Погорецька Л. Коли чоловік «хоче цему світові декувати»: прикмети, вірування і настанови, пов'язані з настанням смерті на Покутті. *Народознавчі Зошити*. 2023. № 4. С. 978–985. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2023-4/15.pdf>.
9. Давидюк В. Реліктове значення ініціальних ритуалів у поліській весільній обрядовості. *Родовід*. 1994. № 9. С. 26–30.
10. Дмитренко А. Традиції створення родини: дошлюбні звичаї Ковельщини та сусідніх сіл Камінь-Каширщини (за польовими матеріалами). *Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і Ковельщина в українській та європейській історії*: Наук. зб.: Вип. 65. Ковель, 2018. С. 118–124. URL: <https://drive.google.com/file/d/14yaGPcdqpy4zeRP6NET4srKyMvxyFfKo/view>
11. Іваннікова Л. Поминальні практики кінця XX – початку XXI століття: контамінація традицій. *Народознавчі Зошити*. 2023. № 4. С. 964–977. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2023-4/14.pdf>.
12. Ігнатенко І. Життєвий цикл людини в обрядах та віруваннях українців. Київ: Інтелектуальна книга, 2015. 136 с.
13. Колодюк І. Традиційні уявлення українців про Божу кару за гріх «витравлювання плоду». *Етнічна історія народів Європи*. Зб. наук. пр. Вип. 22. Київ : Унісерв, 2007. С. 34–40.

14. Кондратович О. Коса ж моя шовковая. Дівоча коса в побуті, звичаях та обрядах поліщуків. Луцьк : Волинська обл. друк., 2006.
15. Кондратович О. Народини, або Дарована Богом свіча : родильні звичаї Західного Полісся. Луцьк : Волинська обл. друк., 2004.
16. Кондратович О. Весілля на Поліссі. Луцьк : Надстир'я, 1996.
17. Кондратович О. Поліська весільна епопея. Луцьк: Надстир'я, 2017. 236 с.
18. Костенко Л. Весільна комора у контексті обрядів господарської магії. *Народна творчість та етнографія*. 2007. № 3–4. С. 29–36.
19. Кухаренко О. Зміна статусів і функцій учасників українських родильних обрядів. *Народознавчі Зошити*. 2022. № 4. С. 868–875. URL: <https://nz.lviv.ua/2022-4-12/>.
20. Кухаренко О. Поховальні й родильні обряди: структурно-функціональний аналіз. *Народознавчі Зошити*. 2021. № 2. С. 367–373. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2021-2/12.pdf>.
21. Оніщук К. «І народилась дитинонька, матінки кровинонька» (родильні обряди у Любомльському районі). *Минуле і сучасне Волині та Полісся : Роде наш красний*. Зб. наук. пр. Вип. 24. Луцьк : МП «Пульс», 2007. С. 67–69.
22. Оніщук К., Міщук І. Прикмети та повір'я пов'язані з вагітністю на Любомльщині. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Любомль в історії України та Волині*. Наук. зб. Вип. 25. Луцьк : МП «Пульс», 2007. С. 241–243.
23. Сілецький Р. Весільне обрядове деревце українців: функції та міфологічний зміст. *Народознавчі Зошити*. 2023. № 3. С. 511–524. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2023-3/4.pdf>.
24. Сімейні звичаї та обряди. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/001lpb-0fdb.docx.html>.
25. Ульяновська С.В. Магічні елементи поліського поховального ритуалу. *Народна творчість та етнографія*. 1992. № 2. С. 69–74.
26. Хвас Ю. Повір'я Прибужжя у контексті родильної обрядовості українців.

Минуле і сучасне Волині та Полісся : Роде наш красний. Зб. наук. пр. Вип. 24. Луцьк : МП «Пульс», 2007. С. 54–61.

27. Щербак І. Давній український обряд поховання тих, хто помер у «невижитому» віці. *Народна творчість та етнографія*. 1998. № 5–6. С. 109–113.

ДОДАТОК

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ВОЛИНІ

1. «Вишивка занизування» (Рокинівське голкове ткацтво) (с. Рокині Луцького району).
2. «Одспівування сиру», весільний обряд Ратнівщини»
3. Традиція приготування мандричок у Камінь-Каширській громаді
4. Соломоплетіння та народна флористика Турійщини.
5. «Бортництво. «Глядіння пчіл по-Баївські» (с. Баїв Луцького району).
6. Побутовий звичай збирання ягід на Волині.
7. Чорнодимлена кераміка у Підгайцівській громаді.
8. Біління полотна.
9. Художнє ткацтво Волинського Полісся.
10. Гончарство Рокитівського осередку чорнодимленої кераміки.
11. «Смідинська капуста».
12. Ягідні пісні Волинського Полісся.
13. Традиція збирання чорниць.
14. Ткацтво Камінь-Каширської громади.
15. Приготування української традиційної страви «Голубці». Культура приготування і споживання голубців.
16. Весільний обряд «Читання корони».
17. Традиція плетіння кошиків з коріння сосни у Шацькій громаді.
18. «Партесний спів – забута українська традиція».
19. Фарбування ниток з льону природними барвниками у Рівненській громаді.
20. Традиція приготування хліба з чорнушкою в Шацькій громаді.
21. Виготовлення полотна з льону в селі Острів'я Шацької громади.
22. «Фестиваль світязького Пончика» у Шацькій громаді.
23. Традиція написання волинської писанки у Затурцівській громаді (Володимирський район).
24. Столинські писанки в Рівненській громаді (Ковельський район).

25. Традиційна страва «Омочка» («Гомачка», «Вомачка», «Мачанка») в Старовижівській громаді.
26. Гречаний кисіль в Шацькій громаді.
27. Поминальний червоний борщ в Рівненській громаді (Ковельський район).
28. Традиція одягання вінків коровам на Зелені Свята в Копачівській громаді.
29. Традиція випікання пісних пирогів-крупників у Рівненській громаді (с. Гуща).
30. Традиція виготовлення волинської дерев'яної іграшки в Луцькій міській територіальній громаді (с. Княгининок).
31. Традиція приготування родинного борщу з вишнями в Затурцівській громаді.
32. Традиція приготування червоного борщу з квашеними помідорами в Копачівській громаді.
33. Приготування червоного борщу з домашньою томатною пастою в Копачівській громаді (с. Башова).
34. Приготування традиційної різдвяної страви «Кутя» в Рівненській громаді (Ковельський р-н).
35. Пісні гарбузові пироги з квасолею та маком в Доросинівській громаді (с. Квітневе).
36. Традиція приготування сушених карасів в Шацькій громаді.
37. Традиція приготування чорного борщу в Шацькій громаді.
38. Приготування традиційної страви «Мацик» в Любешівській громаді.

Джерело: *НКС Волині.* URL: <http://www.nmck-volyn.com.ua/video.php?page=1>.

Навчально-методичне видання

Дмитренко Алла Адамівна

УКРАЇНСЬКА ЕТНОЛОГІЯ

Матеріали для самостійної роботи
здобувачів вищої освіти
спеціальності В 9 Історія та археологія

Друкується в авторській редакції